

1. ENGLSKA – "KRVAVA REVOLUCIJA"

Kralj je 1642. pokušao zarobiti vođe opozicije u donjem domu Parlamenta, te napušta London. Kralja pomažu tzv. rojalisti, a to su aristokracija, prelati anglikanske crkve, dio nižeg plemstva i građanstva. Uz Parlament je građanstvo, novo plemstvo, brojni seljaci. Po vjerskoj pripadnosti to su prezbiterijanci, independenti i radikalne vjerske skupine, npr. puritanci. Zato se i revolucija naziva puritanskom.

Tek kada na čelo drugih dolazi Oliver Cromwell, mali seoski plemić, puritanac, dolazi do preokreta. On je izvršio reformu vojske. Proveo je *Bill o samoodricanju*, prema kojem član Parlamenta ne može istodobno biti i zapovjednik u vojsci. Iz Parlamenta su izbačeni protivnici independentata i to je tzv. krunski Parlament. Parlament je osnovao vrhovni sud koji je kralja osudio na smrt. Kralj Charles je pogubljen 1649. i proglašena je republika. Raspušten je gornji dom.

Parlament je 1653. izglasao Instrument upravljanja (*The Instrument of Government*), tzv. Cromwellov ustav. Vrhovni organ vlasti je jednodomni Parlament s najviše 400 poslanika biranih na temelju proporcionalnog sustava. Lord-Protektor, Cromwell je šef države i izvršne vlasti. Njemu pomaže Savjet.

Zakonodavnu vlast vrši Parlament, ali Lord-Protektor ima pravo na suspenzivni veto u trajanju 20 dana. Između sjednica Parlamenta, Lord-Protektor donosi zakone i naredbe, pa je tako omogućena Cromwellova diktatura.

2. ENGLSKA – RESTAURACIJA, "SLAVNA" REVOLUCIJA I ZBIVANJA DO 1714.

Cromwella je kao Lord-Protektor naslijedio sin Richard koji nije bio sposoban kao otac. Parlament je ponudio prijestolje Charlesu II., sinu pogubljenog kralja.

Između kralja i Parlamenta došlo je do sukoba zbog favoriziranja katolika, pa je kralj 1673. prinuđen donijeti *Zakon o ispitivanju vjere (Test Act)* prema kojem visoke državne položaje mogu obnašati samo pripadnici anglikanske crkve. U parlamentu su se javila dvije struje. *Torijevci* su rojalisti, uglavnom plemići, a *vigovci* su građanstvo i novo plemstvo koje želi ojačati Parlament.

Vigovci, ali djelom i plemstvo, nezadovoljni kraljem, a u želji da vladar ne bude katolik, sporazumno nude prijestolje Williamu Oranskom, zetu kralja Jamesa II. i tadašnjem namjesniku Nizozemske. Kralj napušta zemlju, a parlament Williama proglašava kraljem 1688. To je **Slavna revolucija (Glorious Revolution)**, jer je izvedena bez prolijevanja krvi. Bula o pravima (*Bill of Rights*) donijeta 1689. znači prijelaz na parlamentarnu monarhiju.

Aktom o nasljeđivanju prijestolja (*Act of Settlement*) vladar može biti samo pripadnik anglikanske crkve. Svaku odluku kralja mora supotpisati ministar, koji je odgovoran pred Parlamentom

3. ENGLSKA – IZBORNE REFORME

Parlament je u XIX. st. još uvijek bio predstavničko tijelo srednjovjekovnih grofovija, gradova i nekoliko sveučilišta, koji biraju 658 poslanika Donjeg doma. Tijekom stoljeća neki su gradovi opustjeli (tzv. truli gradovi), a neki su se mnogostruko povećali. To je dovelo do kupovanja birača u trulim gradovima, kako bi pojedinci došli do poslaničkog mjesta.

Donošenjem Zakona o reformi (*Reform Bill*) 1832. počinju reforme biračkog prava. Snižen je imovinski cenzus, pa umjesto svakog 30.-tog, svaki 24. Englez dobiva pravo glasa. Donji dom postao je pristupačan i predstavnicima građanstva.

Radničko udruženje u Londonu je 1837. donijelo peticiju tražeći opće biračko pravo za muškarce s 21 godinom, trajno glasanje, izjednačavanje izbornih okruga, ukidanje imovinskog cenzusa. Zahtjevi su objavljeni u obliku povelje (*charter*), pa se pokret naziva *čartizam*.

Zakonom 1867. snižen je imovinski cenzus, pa su brojni industrijski radnici dobili biračko pravo, kao i mogućnost da budu izabrani u Parlament.

Opće biračko pravo s navršenom 21 godinom za muškarce uvedeno je 1918., a za žene 1928. I tada se zadržao tzv. pluralni votum, tj. pravo visokoobrazovanih birača da imaju pravo na još jedan glas. Preobrazile su se i političke stranke. Tako su vigovci, koji su na vlasti veći dio XVIII. st., 1877. uzeli naziv **liberali**, a torijevci 1887. **konzervativci**.

4. ENGLSKA – VLADAR (KRALJ)

Engleska je ustavna monarhija od 1689. Kruna je simbol vlasti i suvereniteta. Formalno vladar ima niz važnih ovlaštenja. On ima pravo izbora prvog ministra. Vladar se ne miješa u rad vlade, već ga o radu obavještava prvi ministar.

Kralj ima pravo sazvati i raspustiti Parlament. Na temelju ustavne konvencije Parlament se sastaje jednom godišnje, vladar ga formalno saziva proklamacijom. Temeljem Zakona o Parlamentu vladar aktom samo konstatira činjenicu da je Parlamentu istekao mandat. Kralj može raspustiti Parlament prije isteka mandata na prijedlog prvog ministra. Na početku godišnjeg zasjedanja Parlamenta vladar čita „prijestolni govor“, koji je zapravo godišnji program vlade.

Kralj ima pravo veta, tj. može ne propisati zakon usvojen u Parlamentu.

Kralj je postupno izgubio izvršnu vlast, te je ona prešla na vladu i ministre.

5. ENGLSKA – VLADA

Kabinet je izvršna vlast koju nadzire Donji dom Parlamenta. Od XIX. st. vlada koja nema povjerenje Parlamenta mora podnijeti ostavku ili raspustiti Donji dom Parlamenta. To je posljedica dvostranačkog sistema.

Predsjednik pobjedničke stranke na izborima za parlament dobiva od vladara mandat za sastav vlade.

Vlada ima tri kruga članova:

1. Prvi, najuži je *kabinet*. Nema utvrđen sastav, ali obično ima 20 članova.

2. Drugi, širi krug sačinjavaju ministri, šefovi resora, koji nisu članovi kabineta, a ima ih oko 30.

3. Treći, najširi krug, čine mlađi ministri, kojih ima oko 50.

Svi članovi kabineta su članovi vlade, ali ne i obrnuto. Sjednice održava kabinet, a na njih se mogu pozvati ministri izvan kabineta, ako se raspravlja o pitanjima iz njihova resora. Odluke kabineta obvezuju sve članove vlade.

6. ENGLSKA – GORNJI DOM (DOM LORDOVA)

Članstvo u Gornjem domu nije izborno. Osoba koju vladar jednom pozove, a ona se odazove, postaje član Gornjeg doma. Kralj je aktom dodjeljivao nasljedno članstvo, titulu pera (vojvode, markizi, vikonti i baruni). Danas Gornji dom ima oko 800 svjetovnih lordova. Članovi su i tzv. duhovni lordovi, 26 velikodostojnika anglikanske crkve, te tzv. lordovi pravnici (*Law lords*). **Zakon o doživotnom perstvu** (*Life Perages Act*) daje kralju pravo imenovanja doživotnih perova, bez nasljednog prava potomaka. Nekada su članovi Gornjeg doma u pravilu bili torijevci, tj. konzervativci, ali danas ima relativno velik broj laburista.

Vremenom značaj Gornjeg doma otpada, pa on postaje drugorazredan. Vlada nije odgovorna pred Gornjim domom. Godine 1911. usvojen je Zakon o parlamentu (*Parliament Act*), koji je smanjio njegove zakonodavne ovlasti. Za donošenje finansijskih zakona više se ne traži suglasnost Gornjeg doma. On je dobio pravo suspenzivnog veta

7. SAD – FILADELFIJSKI KONGRESI I DEKLARACIJA O NEZAVISNOSTI

Više kolonija se radi dogovora o zajedničkoj borbi okupilo na **Kontinentalnom kongresu** u Philadelphiji.

Prvi Kongres je održan u IX.-X. 1774. Kongres donosi **Deklaraciju prava**, apel kralju da promijeni politiku prema kolonijama, tromjesečni prekid trgovine s V. Britanijom, te udruživanje ako se primjeni sila protiv Massachusettsa. Umjesto smirivanja došlo je do novih krvavih sukoba. Drugi kontinentalni kongres počeo je u V. 1775. Neke kolonije su do tada proglasile neovisnost, a sada je trebalo odrediti međusobni odnos kolonija. George Washington je imenovan vrhovnim zapovjednikom vojske.

Virđinijska deklaracija prava 1776. je istaknula načelo narodne suverenosti i prirodna prava čovjeka: život, sloboda, privatno vlasništvo, postizanje sreće i sigurnosti. Kralj je koloniste proglasio pobunjenicima i šalje vojsku.

Drugi kontinentalni kongres je 4.7.1776. na prijedlog Thomasa Jeffersona donio **Deklaraciju o neovisnosti**, kojom je 13 kolonija prekinulo veze s V. Britanijom i proglasilo neovisnost, ali se nije ujedinilo.

8. SAD – PREDsjedNIK

Predsjednik SAD je šef države, ali je i na čelu izvršne vlasti i vrhovni zapovjednik oružanih snaga. Zato se ovaj sustav i naziva predsjedničkim. Bira se na 4 godine, najviše 2 mandata. On sebi bira suradnike, resorne sekretare, koji su odgovorni njemu.

Predsjednik zaključuje međunarodne ugovore, imenuje ambasadore i suce Vrhovnog suda, uz suglasnost Senata. On ima pravo odgoditi izvršenje kazne i dati pomilovanje za delikte protiv SAD. Pod njegovim nadzorom je 6 milijuna činovnika. Predsjednik se bira posredno. Ustav predviđa elektore (izbornici), koje biraju birači u svakoj državi prema broju predstavnika u Kongresu. Skup elektora svih država bira Predsjednika.

Predsjednik nema zakonodavnu vlast, ali na Kongres može utjecati institutom tzv. suspenzivnog veta. Ako isti zakon, ponovno izglasaju 2/3 oba doma Kongresa, on stupa na snagu bez obzira na veto.

Izvršna vlast nije politički odgovorna Kongresu, ni Predsjednik, ni njegovi sekretari. Načelo podjele vlasti je dosljedno primijenjeno. Iznimno, kod primanja mita i težih zločina i prijestupa, može se pokrenuti postupak protiv Predsjednika. Optužbu, tzv. *impeachment*, podnosi Predstavnički dom, a sudi Senat.

9. SAD – KONGRES

Vrhovno zakonodavno, predstavničko tijelo je dvodomni Kongres SAD.

Predstavnički dom ima oko 430 zastupnika biranih na 2 godine, općim pravom glasa i proporcionalno broju stanovnika svake države. Biraju se prema izbornim propisima pojedine države, neke imaju cenzus domicila, druge traže da birač bude pismen i da može tumačiti Ustav, ili plaćanje biračke pristojbe. Domu predsjedava **speaker**, a svaka stranka ima vođu kojem pomažu tzv. **bičevi** (*whips*).

Senat ima 100 senatora, po 2 iz svake države, bez obzira na broj stanovnika. Mandat im traje 6 godina, a 1/3 sastava se obnavlja svake druge godine. Senat ima važnu ulogu u vanjskoj politici. Predsjednik ga mora izvještavati o pregovorima sa stranim državama i bez njegova pristanka ne može zaključiti međunarodni ugovor.

Kongres ima i istražne i sudske funkcije.

Prijedlog zakona moraju usvojiti oba doma, a Predsjednik ga mora potpisati i proglasiti. Pravo zakonodavne inicijative imaju članovi oba doma. Ustav predviđa da o prijedlozima poreza prvo raspravlja Predstavnički dom. Kongres donosi i rezolucije koje Predsjednik ne potpisuje.

10. SAD – VRHOVNI SUD

Vrhovna sudska vlast, **Vrhovni sud SAD** (*Supreme Court*) ima 9 sudaca. Suce imenuje Predsjednik na temelju mišljenja i uz odobrenje Senata, a funkcija im prema Ustavu traje „*dokle god se dobro drže*“.

Sud ima prvostupanjsku i apelacijsku nadležnost u kaznenim i civilnim predmetima. Najvažnija funkcija, bez izričitog ustavnog ovlaštenja, je ocjena ustavnosti zakona, koji moraju biti u skladu s Ustavom.

Pri ocjeni ustavnog zakona, Vrhovni sud pristupa tumačenju Ustava i na temelju toga, odlučuje da li je zakon u skladu s Ustavom.

Vrhovni sud ne može protuustavni zakon poništiti, jer se ne može miješati u zakonodavnu vlast, ali ga može ne primijeniti.

11. FRANCUSKA – SKUPŠTINA STALEŽA, REVOLUCIJA I DEKLARACIJA PRAVA ČOVJEKA I GRAĐANINA; Kralj 1789. saziva **Stalešku skupinu** radi uvođenja poreza koji bi pokrili državne troškove. Vlada je primorana dati ustupke trećem staležu koji bira po 600 poslanika, a svećenstvo i plemstvo po 300. Treći stalež daje uputstva predstavnicima, tj. program građanstva i naroda, tražeći da prva dva staleža plaćaju porez. Nezadovoljni načinom glasanja, odvojili su se i počeli zasjedati kao Skupština općina, a zatim **Narodna skupština**. Postupno su im se priključili i članovi prva dva staleža. Skupština je odlučila da se porezi mogu uvoditi samo uz suglasnost narodnih predstavnika.

Kralj i vlada želeći onemogućiti rad Skupštine, zabranjuju pristup u prostorije Staleške skupine. Ona se ipak sastala, kralj popušta, pa su se staleži sastali u punom sastavu, uzevši naziv **Ustavotvorna skupština**. Kralj i vlada su zaprijetili raspuštanjem skupštine, ali narod Pariza diže ustanak i zauzima kraljevski zatvor Bastillu 14. VII. 1789. Taj dan je početak Revolucije. Ukinute su osobne i stvarne obveze kmeta, bez naknade.

Ustavotvorna skupština 26. VIII. 1789. donosi **Deklaraciju prava čovjeka i građanina**. Članak 1.: *„Ljudi se rađaju slobodni i jednaki u pravima. Društvene razlike mogu biti osnovane samo na općem interesu“*. *„Cilj svakog političkog uređenja jeste zaštita prirodnih i neotuđivih prava čovjeka. Ta prava su: sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor ugnjetavanju“*. Načelo podjele vlasti usmjereno je protiv apsolutizma. Privatno vlasništvo je neprikosnoveno *„sveto i nepovredivo“*.

Ustavotvorna skupština oduzima imanja Crkvi i predaje ih naciji. Crkveni redovi i kongregacije su ukinuti, a donijet je **Zakon o građanskom ustroju svećenstva**. Umjesto biskupija uvode se departmani, ukida se nadležnost pape pri imenovanju crkvenih funkcionara.

12. FRANCUSKA – USTAV 1791.

Narodna skupština (Konstituanta) dvije godine radi na donošenju Ustava. To je ustavni pakt, kompromis vladara i naroda. Kada je kralj položio zakletvu na Ustav, vraćena mu je vlast. Francuska od apsolutističke postaje ustavna monarhija.

Deklaracija iz 1789. stavljena je na početak Ustava. Ustav je u skladu s načelom *„sloboda, jednakost, bratstvo“*.

Skupština je jednodomna, s mandatom od 2 godine. Poslanici se u departmanima biraju po tri kriterija.

1. Svaki od 83 departmana bira po 3 poslanika, a pariški jednoga.

2. Svaki departman bira različit broj zastupnika proporcionalan broju stanovnika.

3. Departmani biraju različit broj zastupnika proporcionalan sumi neposrednih poreza prikupljenih u njemu.

Izborno pravo nemaju žene (cenzus spola), sluge i osobe koje ne plaćaju minimalan iznos poreza (imovinski cenzus), čime je narušena jednakost građana.

Pravo glasa građani stječu s 25 godina (dobni cenzus), ako žive u istom kantonu najmanje godinu dana (cenzus domicila), te moraju biti na popisu članova narodne garde (cenzus građanske časti). Skupštine aktivnih građana biraju elektore, a oni poslanike Narodne skupštine.

Kralj ima pravo suspenzivnog veta. Njemu pripada i izvršna vlast. On nije kralj Francuske, već Francuza, tj. prvi građanin, najviši predstavnik nacije i države.

Sudovi su nezavisni.

13. FRANCUSKA – JAKOBINSKA DIKTATURA I USTAV

Francuska je objavila rat Austriji, te Pruskoj. Uslijed izdaje oficira, vojska doživljava poraz. Mase Pariza digle su ustanak.

Kralj je 1792. lišen vlasti i zatvoren. Osnovana je **revolucionarna komuna u Parizu**.

Na čelo pokreta dolaze jakobinci. Narod zauzima kraljev dvorac. Skupština je primorana na saziv **Nacionalnog konventa**, svrgnuće i zatvaranje kralja.

Nacionalni konvent 1792. ukida monarhiju. Francuska postaje **republika**.

Jacobinci su se podijelili na **žirondince** i **montanjare**. Montanjari su iz Konventa izbacili ekstremne žirondince, te nastupa doba **jakobinske diktature**, na čelu s Robespierream. Konvent je donio 1793. **Jakobinski ili Montanjarski ustav**.

Francuska je *„jedna i nedjeljiva“* republika. I na njegovom početku stoji Deklaracija iz 1789.

Narodna skupština ima zakonodavnu vlast, a bira se na 1 godinu. Bira se po jedan predstavnik na 40.000 stanovnika.

Uvedeno je opće i neposredno pravo glasa, ali je zadržan cenzus spola. Zakonodavna djelatnost Skupštine dijeli se na donošenje manje značajnijih dekreta i važnijih zakona. Dekreti se donose bez ograničenja, a zakone potvrđuju birači.

Državom upravlja **Odbor javnog spasa** i **Odbor javne sigurnosti**, koji su podčinjeni Konventu.

14. FRANCUSKA – TREĆA REPUBLIKA

Novoizabrana **Nacionalna skupština** imenuje **Thiersa** za šefa državne vlasti, a zatim za Predsjednika Republike.

Većinu ima 400 monarhista, a republikanaca je 200. Monarhisti su razjedinjeni, razlikuju se pristalice Orleanske dinastije (orleanisti, 200), Bourbona (legisti, 150) i 30 bonapartista. Neslogu koriste republikanci, koji na dopunskim izborima dobivaju još stotinjak poslanika. Na mjesto republikanca Thiersa izabran je monarhist Mac Mahon. Pitanje je riješeno kad je skupština sa 353:352 glasa odlučila da se Predsjednik Republike bira apsolutnom većinom glasova „Senata i Predstavničkog doma okupljenih u Nacionalnu skupštinu“.

Skupština je donijela 4 ustavna zakona, kojima je usvojen republikanski oblik vladavine. To su:

1. Zakon o organizaciji vlasti,
2. Zakon o organizaciji Senata,
3. Zakon o uzajamnim odnosima vlasti,
4. Zakon o izboru Senata i Skupštine poslanika.

Ustavni zakon 1884. određuje da „Republikanski oblik vladavine ne može biti predmet revizije“. Organi vlasti su Skupština (Komora), Senat i Predsjednik Republike. Mandat Skupštine je 4 godine. Izbori za Senat su posredni. Senatore biraju izborni kolegiji članova lokalnih organa vlasti, predstavnici bogatijih slojeva. Od 300 senatora, njih 75 skupština imenuje doživotno.

Predsjednika bira Nacionalna skupština apsolutnom većinom glasova na 7 godina. Predsjednik može uz suglasnost Senata, raspustiti Skupštinu, ima suspenzivni veto. Vlada je na čelu izvršne vlasti, ali je preuzela vodeću ulogu u politici. Ona proizlazi iz parlamentarne većine, odgovorna je Skupštini i Senatu. Uslijed velikog broja političkih stranaka u Skupštini i parlamentarnog karaktera vlade dolazi do čestih promjena vlade. Vlada zadire u zakonodavnu vlast donoseći uredbe, tzv. **reglemente**.

Treća francuska republika traje do kapitulacije 1940. u ratu s Njemačkom. Uspostavljena je kolaboracionistička vlada u Vichyju na čelu s maršalom Petainom, koja se u međunarodnom pravu ne smatra nastavkom III. republike.

15. FRANCUSKA – ČETVRTA REPUBLIKA

Poslije oslobođenja privremena vlada generala De Gaullea provodi 1945. referendum. Građani su se izjasnili za izradu novog ustava, kojeg sastavlja Ustavotvorna skupština. Usvojen je na referendumu i proglašen 1946.

Zakonodavnu vlast ima dvodomna **Skupština** (Nacionalna skupština i Savjet Republike). **Vlada** odgovara Nacionalnoj skupštini.

Za 12 godina na vlasti smijenile su se 22 vlade. Predsjednik Republike bira Parlament na 7 godina, ali ga može izabrati samo dva puta. Ima pravo suspenzivnog veta. Predsjednik opet ima slab položaj, sve do Pete republike, kada je na to mjesto došao De Gaulle.

16. FRANCUSKA – PRAVO (GRAĐANSKO PRAVO)

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina sadrži odredbe o ravnopravnosti građana, osigurava pravnu i poslovnu sposobnost svih ljudi, kao i privatno vlasništvo. Ukinuta je staleška podjela društva, a plemstvu i Crkvi oduzete privilegije. Žene su dobile poslovnu sposobnost i mogućnost da budu subjekti građanskopravnih poslova. Ropstvo u kolonijama ukida se te robovi stječu pravnu i poslovnu sposobnost.

Ukida se i feudalno vlasništvo.

Revolucijom počinje priprema stvaranja jedinstvenog građanskog zakona, što predviđa Ustav. Najviši domet zakonodavstva su Napoleonovi zakoni:

- Građanski zakonik (*Code civile, Code Napoleon*), ukida feudalne odnose i pravni partikularizam,
- Zakonik o građanskom parničnom postupku,
- Trgovački zakonik.

Građanski zakonik dijeli se na uvod i 3 knjige.

Prva je posvećena osobama: pravnoj i poslovnoj sposobnosti fizičkih osoba, bračnom i obiteljskom pravu. Nema propisa o pravnim osobama, jer se smatra da bi se njima mogle oživjeti feudalne, osobito crkvene ustanove.

Druga knjiga regulira vlasništvo i služnost.

Treća načine stjecanja vlasništva, nasljedno, obvezno i založno pravo.

Zakonik kao načelo obveznog prava ističe da su ugovori „zakon za stranke“, a mogu se ukinuti samo uzajamnom suglasnošću stranaka

17. NJEMAČKA – UJEDINJENJE I CARSTVO

Bismarck proglašava ujedinjenje Njemačke 18. siječnja 1871. u Versaillesu.

Njemačkom carstvu pripadaju 22 monarhije i 3 grada.

Na čelu države je car, a to je kralj Pruske. Njemu je odgovoran kancelar. Nema ministara, već samo državni sekretari na čelu pojedinih resora uprave, podčinjeni kancelaru.

Postoji **Savezno vijeće** (*Bundesrat*) čije članove imenuju vlade pojedinih država. **Reichstag** uz Savezno vijeće ima zakonodavnu vlast, ali kasnije ne koristi inicijativu, već prihvaća ili odbija zakonske prijedloge.

U Reichstagu je postojalo više političkih stranaka. Konzervativci su stranka veleposjednika, na čelu s pruskim veleposjednicima (*Junkerima*). Postoje i nacionalni liberali, te tzv. centrum, kao katolička stranka, te socijaldemokrati.

18. NJEMAČKA – WEIMARSKA REPUBLIKA;

Njemačka se kao članica Centralnih sila, s Austro-Ugarskom, bori protiv država Antante. Nakon kapitulacije izbila je revolucija, car je abdicirao, te je proglašena republika. Ustavotvorna skupština donijela je tzv. **Weimarski ustav**, jedan od tadašnjih najnaprednijih ustava. Njemačka je parlamentarna, federativna republika.

Na čelu države je predsjednik Reicha, kojeg narod bira izravno na 7 godina. Ima velika ovlaštenja, a zamjenjuje ga kancelar. Kancelar je na čelu Vlade s ministrima. Imenuje ih i opoziva predsjednik, ako im skupština izgleda nepovjerenje. Reichstag (Narodna skupština) čine predstavnici koji zastupaju narod. Birao se na 4 godine i donosi zakone. Državno vijeće (Reichsrat) je predstavništvo zemalja.

Jedna mala stranka mijenja ime u **Nacional-socijalističku njemačku radničku partiju** (NSDAP) i donosi program u kojem ističe čistoću i jedinstvo njemačkog naroda, a kao posebni neprijatelji označavaju se Židovi, „trule zapadne demokracije“ i „međunarodni komunizam“. Kancelar je njihov vođa Hitler. Ustav je formalno ostao na snazi, ali je Reichstag Hitleru izglasao posebna ovlaštenja, čime je ustavnost porušena. Proglašen je **Treći Reich**.

19. RUSIJA – OKTOBARSKA REVOLUCIJA I DEKRETI SOVJETSKE VLASTI;

Crvena garda i revolucionarne jedinice vojske zaposjedaju najvažnije ustanove u gradu. REVKOM je objavio **Proglas građanima Rusije** o obaranju Privremene vlade.

Vlast preuzima REVKOM. Istodobno je počeo s radom II sveruski kongres Sovjeta radničkih i vojničkih deputata i donio **Proglas „radnicima, vojnicima i seljacima“ Rusije** o preuzimanju vlasti.

Kongres donosi 3 važna dekreta:

1. Dekret o miru

- od svih zaraćenih država u I. svjetskom ratu traži obustavu sukoba, tromjesečno primirje, početak mirovnih pregovora i zaključenje pravednog mira, bez aneksije teritorija i kontribucija, ističe se pravo nacija na samoodređenje.
- Sovjetska vlada sama počinje pregovore, te 1918. sklapa nepovoljni mir Centralnim silama.

2. Dekret o zemlji

- bez naknade ukida privatno vlasništvo na zemlji, te se ona stavlja izvan prometa.
- aneks Dekretu, tzv. Seljačko uputstvo, nacionalizira zemlju i pretvara je u općenarodno vlasništvo

3. Dekret o vlasti

- osniva privremenu, radniku, seljaku vladu na čelu s Lenjinom, Sovjet narodnih komesara (SOVNARKOM) i njegov Centralni izvršni komitet (CIK).

Crkva je odvojena od države i škole, uveden je građanski brak i proglašena ravnopravnost muškaraca i žena. **Dekretom o odvajanju crkve od države** jamči slobodu savjesti, ali imovinu crkve proglašava narodnom.

Crvena armija u građanskom ratu ruši tzv. **bjelogardijsku kontrarevoluciju** koju pomažu zapadne države, uvodeći oštre mjere, tzv. „ratnog komunizma“. U svrhu širenja socijalističke revolucije i uspostave diktature proletarijata osniva se **III. (komunistička) internacionala, tj. Komiterna**.

20. RUSIJA – USTAV RSFSR 1918.

V. kongres Sovjeta vojničkih, radničkih i seljačkih deputata 1918. donio je **Ustav Ruske socijalističke Federativne Sovjetske Republike** (RSFSR). Ustav je kratak, sadrži Deklaraciju radnog i eksploatiranog naroda, opće odredbe o pravima građana, o organima vlasti, biračkom pravu i izborima.

Pravo glasa imaju samo radni ljudi, muškarci i žene, s navršениh 18 godina. (pravo nema tzv. klasa eksploatatora koja koristi tuđi najamni rad).

Izbori su nesrazmjerni. Ustav daje očitu prednost radnicima naspram seljaka.

Napušten je princip podjele vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku. Svu vlast ima **Svesavezni kongres Sovjeta**, brojno tijelo koje se sastaje dvaput godišnje, bira svoj izvršni organ Centralni izvršni komitet (CIK).

21. HRVATSKA U X. STOLJEĆU

Tomislav je pobijedio Mađare i u njegovo vrijeme se Hrvatska proteže od Cetine do Labina. Tomislav želi zavladati dalmatinskim gradovima, i zato ih želi podvrgnuti crkvenoj vlasti svog saveznika, ninskog biskupa Grgura. Dalmatinski biskupi, uz pomoć papinskih izaslanika, odupiru se na crkvenom saboru u Splitu 925. i potvrđuju čelnu ulogu splitskog biskupa Ivana u Dalmaciji i Hrvatskoj, čime je ninski biskup podređen njemu. To umanjuje utjecaj hrvatskog vladara. Na saboru je zaključeno da se svećenici ne mogu zaredivati ukoliko ne znaju latinski jezik (protiv glagoljice), zabranjena je sekularizacija (posvjetovljenje) crkvenih imanja. Na drugom saboru 928. ukinuta je Ninska biskupija gdje je i središte hrvatske države, a Grgur odlazi u Skradin.

Tvrđi se da je Tomislav krunjen za kralja, ali to nisu priznali Bizant, papa ni njemački car.

Stjepan Držislav se 990. kruni za kralja, ali titula nije bila međunarodno priznata. Ratuje protiv makedonskog cara Samuila koji mu daje upravu nad dalmatinskim gradovima.

Dužd Petar Orseolo 1000. godine uz suglasnost Bizanta kreće na istočnu obalu Jadrana pa više otoka i komuna od Kvarnera do Dalmacije priznaju vlast Venecije.

22. HRVATSKA U XI. STOLJEĆU (DO 1102.)

Petar Krešimir IV. je najjači hrvatski vladar, a država je prostorno najveća.

Petar se nakon crkvenog raskola 1054. opredijelio za papu. Crkveni sabor u Splitu 1060. zabranjuje glagoljicu, bradu i ženidbu svećenicima. Papa priznaje novu državnu tvorevinu – „kraljevinu Hrvatsku i Dalmaciju“ („Regnum Croatiae et Dalmatiae“).

Ne znamo kako je Petar Krešimir IV. okončao život. Neki izvori spominju da je normanski vojvoda Amiko, papin saveznik, uhvatio i zatvorio kralja Slavca, možda Petar.

Papa je priznao vlast **Dmitru Zvonimiru** koji je prisegao da će štititi Crkvu te da će mu davati po 200 dukata godišnje.

Značajan spomenik iz tog razdoblja je Bašćanska ploča iz 1100. godine.

23. HRVATSKA U XIII. STOLJEĆU

Križari su u IV. st. u Križarskom ratu osvojili Zadar za Veneciju.

Andrija II. je u krunidbenoj prisezi obećao poštovati slobode plemstva, a ono ga je 1222. prisilio da izda Zlatnu Bulu.

Bela IV. je sposoban vladar. Tatari ga progone preko Hrvatske do Trogira. Utemeljio je banovine Bosnu, Usoru i Sol.

Zlatna Bula Bele IV. Gradecu 1242. sadrži najpotpuniji popis privilegija za hrvatske i ugarske kraljevske gradove. Građani Gradeca ne plaćaju carine. Biraju najvišeg službenika na godinu dana, a vladar ga potvrđuje. Sudsko vijeće u županiji sačinjava župan, 4 plemića i 2 tvrđavna jobagiona. Odstupa se od načela da vladar nasljeđuje imovinu plemića bez nasljednika.

Primjenjuje se pravna fikcija da su svi plemići u tzv. plemićkoj općini rođaci, te nasljeđuju umrloga.

Jačaju Šubići i Pavao postaje hrvatski ban te stječe vlast u Dalmaciji te pomaže Anžuvincima koji uživaju papinsku podršku.

24. HRVATSKA U XVI. STOLJEĆU

Ugarski sabor donosi odluku da stranac ne može postati vladar. Turci su osvojili Sinj i ugarski Beograd.

Sultan Sulejman I. porazio je ugarsko plemstvo, u bitci na Mohaču.

Na Cetinskom saboru, prvi je birao Ugarski sabor i izabran je erdeljski velikaš Ivan Zapolja za kralja, ali dio plemstva staje uz Ferdinanda. Ferdinand obećaje dati 1.000 konjanika i 200 pješaka za obranu od Turaka s plaćom od 3 zlatnika godišnje. Obavezao se držati „pristojan“ broj vojnika za obranu u Kranjskoj te potvrditi dobre i stare privilegije Kraljevstva.

Održan je drugi sabor u Cetinu, „sabor otriježnjenja“. Sabor nudi raskid ugovora, na što Ferdinand ne pristaje. Dualitet vlasti riješen je međusobnim nasljednim ugovorom.

Dvorsko ratno vijeće osnovano je kao tijelo vrhovne vojne uprave i vođenja vojske. Dvorska komora vodi skrb o prihodima i rashodima.

Karlo postaje zapovjednik granice, a granični teritorij u vojnim pitanjima dolazi pod upravu Dvorskog ratnog vijeća.

25. POŽUNSKI SABOR 1687.

Hrvatska i Ugarska priznale su vlast Habsburgovaca.

Hrvatski i ugarski sabor nakon smrti kralja imali su pravo preelekcije, tj. izbora člana obitelji Habsburg za vladara.

Ratne uspjehe iskoristio je car Leopold I. da bi uveo nasljedni red i zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru u Požunu osobno predlaže donošenje inicijativne deklaracije koja bi uvela načelo primogeniture, čime se ukida pravo izbora.

Nakon duge rasprave sabor je to prihvatio.

Sabor ukida članak 31. Zlatne Bule Andrije II. iz 1222., tj. pravo oružanog otpora i protivljenja plemstva vladaru (*ius resistendi et contradicendi*) ako krši prava iz bule. Ostaje tek pravo protivljenja riječju (*contradicendi*) putem pritužbe, zamolbe.

26. DUBROVAČKA REPUBLIKA (POVIJEST I DRŽAVNO USTROJSTVO)

Povijest Dubrovačke Republike dijeli se u 3 etape:

I. bizantsko doba (do 1205.) – Dubrovnik je u vlasti Bizanta

II. mletačko doba (1205.-1358.) – mletačka vlast

III. doba samostalnosti (1358.-1808.) – Venecija mirom u Zadru priznaje Ludovika I. Anžuvince, gubi istočnu obalu Jadrana. Dubrovnik plaća godišnji danak Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, a kasnije i Turskoj čime je očuvao svoju neovisnost i pravo trgovanja. Ulaskom Napoleonove vojske 1806. godine dolazi do okupacije, a 1808. Napoleon jednostrano ukida Republiku. Na Bečkom kongresu 1815. Dubrovnik je pripojen Habsburškoj Monarhiji.

Državno ustrojstvo. Dubrovnik je centralistička, feudalna republika u kojoj vlastela ima isključiv, nasljedni monopol na vlast.

Organi vlasti su:

1. **knez** kojeg se bira na mjesec dana, nema velike ovlasti zbog straha da ne pretvori vlast u nasljednu
2. **Veliko vijeće** se zatvara i u njega ulaze samo predstavnici aristokracije
3. **Malo vijeće** obavlja funkciju vlade (7 osoba), bira ga Veliko vijeće
4. **Vijeće umoljenih** ili **Senat** bira Veliko vijeće na godinu dana, broj senatora varira od 20 do 60

27. FEUDALNO VLASNIŠTVO (DOMINIUM I BONA)

Srednji vijek pojednostavljuje shvaćanje i svaku osobu koja ima neko stvarno pravo nad stvari naziva vlasnikom.

Dominium eminens je vrhovno vlasništvo vladara koji se smatra privatnim vlasnikom čitavog zemljišta.

Dominium directum izravno vlasništvo feudalca koji ima pravo korištenja zemljišta uz vršenje vojne obveze spram vladara.

Dominium utile koristovno vlasništvo kmeta koji ima pravo korištenja i plodouživanja, uz uvjet darivanja dijela prihoda feudalcu i vladaru.

Dominium dationis vlasništvo davanja, pojavljuje se kad feudalac prenese pravo ubiranja svih ili dijela davanja sa svog posjeda na treću osobu, iako pri tome ne gubi izravno vlasništvo.

Ova podjela vezana je uz obiteljsku imovinu nad nekretninama koja je daleko češća od iznimno rijetkog privatnog vlasništva nad nekretninama.

Bona hereditaria (očevina, djedovina) je dobro koje se najmanje dvije generacije nalazi u vlasništvu obitelji. To je obiteljska imovina, dok je otac samo njen upravitelj i ne može je otuđiti bez suglasnosti svih članova obitelji.

Bona emptitia (kupljenice) su dobra koja je pojedinac stekao osobno pa zato njima raspolaže samostalno bez suglasnosti ostalih članova obitelji.

Bona acquisita (stečevina) najčešće se stječe darovnicom od vladara.

28. VLASTELINSTVO (FEUD)

Vlastelinstvo je zemljišno dobro koje svom imaocu daje stvarna prava nad zemljištem uz obvezu vršenja vojne službe. Feudalac na feudu u pravilu vrši upravnu i sudsku vlast.

Razlikujemo:

- franački tip feuda: prava i obveze prestaju smrću jedne od strana tog odnosa (vladara i feudalca), a novi subjekti moraju potvrditi dodjelu, tj. prihvatiti obvezu,
- langobardski tip feuda: feudalac gubi darovano dobro samo u slučaju izumrća roda ili nevjere, ono je otuđivo i nasljedivo,
- ugarski tip feuda: predstavlja kompromisno rješenje; uveo ga je Ludovik I. Zakonom o avicitetu; dodjela posjeda i prava ostaju na snazi dok je živ zadnji, muški, zakoniti potomak prvodarovane osobe; posjed je nasljediv i otuđiv, a svi poslovi ostaju na snazi do smrti zadnjeg potomka prvodarovane osobe, tada se posjed vraća vladaru.

29. KRAJIŠKA BAŠTINA

Krajiška baština je zemljišno dobro u Vojnoj krajini koje imaocu daje stvarna prava uz obvezu obavljanja vojne službe.

Razlikuju se 3 etape razvoja ovoga pravnog instituta:

1. etapa: do sredine 18. stoljeća
 - vladar unificira institut Vlaškim statutima 1630.
 - stvarna prava krajišnika su najšira; pravo raspolaganja se ograničava; oporuka je ograničena na potomke
2. etapa: od sredine 18.st. do 1848.
 - prava krajišnika su sužena; ukinuto je pravo raspolaganja; krajišnici više nisu vlasnici zemlje, već korisnici „carske zemlje“ koja se oduzima ako se ne obrađuje 3 godine
3. etapa: od 1848. do 1882
 - baština zakonom 1850. opet postaje vlasništvo zadruga, uz obvezu vojne službe; otuđenje je moguće samo krajišniku uz suglasnost vlasti

Ograničenja su ukinuta 1882. i uvedeno je puno vlasništvo.

30. KMETSKO SELIŠTE

Kmetско selište je zemljišno dobro koje svom imaocu (kmetu) daje stvarna prava (korištenja, plodouživanja, dominium utile) uz obvezu davanja dijela prihoda feudalcu, obično 1/9 (naturalna, novčana i radna renta). Ono je nasljedivo i načelno neotuđivo. To pravo je najslabije stvarnopravnom, nasljednom zakupu zemljišta. Kmet je imao načelnu slobodu seljenja. U Slavoniji položaj kmetova bio je teži od primorskih krajeva, oni su potpadali pod sudbenu vlast vlastelina.

Selište se sastoji od 1 jutra okućnice, 12-40 jutara oranica i 5-10 kosaca livada. Kmetovi koji su imali manje od toga ili samo kuću s okućnicom su *želiri (inquilini)*, a *subinquilini* nemaju ni svoju kuću.

31. REGALNA PRAVA

Regalna prava nastaju u patrimonijalnoj državi u kojoj je vladar vlast, ali i vlasnik čitave države (dominium eminens nad obrađenim i neobrađenim zemljištem, šumama, rijekama, rudnim bogatstvom, trgovina nekim važnim proizvodima). Svaki korisnik dužan je naknadu vladaru. Razlikuju se velika i mala regalna prava. Od velikih najvažnije je pravo rudarenja pri čemu korisnik mora od vladara dobiti koncesiju. Mala regalna prava kralj obično daje feudalcu s njegovim posjedom. U Hrvatskoj su regalna prava ukinuta 1848., ali je država za sebe zadržala isključivo pravo trgovanja ili obavljanja nekih djelatnosti u obliku državnih monopola ili ih dodjeljuje putem koncesija.

32. HRVATSKA PRAGMATIČKA SANKCIJA

U Hrvatskoj je namjesnik banske časti biskup Emerik Esterhazy. Upućen u događanja na dvoru smatra korisnim da Hrvatska pokaže inicijativu u pitanju nasljeđa prijestolja i saziva Sabor u Zagrebu 1712. Sabor donosi Hrvatsku pragmatičku sankciju.

Ona se sastoji od 3 dijela. Uvodno navode razloge odluke, potom konstatiraju prihvata ženske loze Habsburga uz uvjet da vladarica stoluje u Austriji te vlada u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj, konačno traže protuuslugu od Karla III. tj. sigurnosnu diplomu. Teret obrane tijekom turskih ratova snose najvećim dijelom spomenute austrijske zemlje pa Hrvatska želi ostati povezana s njima.

Sabor u Požunu 1712. kruni Karla III. On na tajnoj sjednici savjetnika donosi kućni zakon kojim pravo primogeniture širi na žensku lozu, te se zemlje Monarhije ne mogu dijeliti, ni dijelovi birati vladara.

33. VOJNA KRAJINA (ETAPE RAZVOJA)

U ustroju Vojne krajine i statusu Krajišnika razlikuju se tri etape:

1. etapa (od osnutka do polovice XVIII.st.):

- podijeljena mišljenja o vremenu nastanka (1463. nakon pada Bosne, 1527. izbor Ferdinanda za hrvatskog kralja)
- Kralj Rudolf je predao upravu nad pojasom vojvodi Karlu i Dvorskom ratnom vijeću u Grazu.
- Naseljavanje Vlaha zaoštrava pitanje njihova položaja i davanja koja traže feudalci, čija su zemljišta bili naselili. Kralj mimo Sabora donosi 1630. Vlaški statut kojim ih izuzima jurisdikcije sabora i feudalaca te ne plaćaju davanja. Krajišnik za vršenje vojne službe dobiva zemljište u nasljedno i neotuđivo vlasništvo, vojni je obveznik od 18. do 60. te se ne može seliti.

2. etapa (od polovice XVIII.st. do 1848.):

- Krajina obuhvaća oslobođena područja. Turska osvajanja su prestala pa ona gubi obrambeni karakter.
- Financiranje Vojne krajine dijelom je prebačeno na krajišnike koji snose ratne troškove u slučaju ratovanja na turskoj granici, ali samo ako ratuju izvan države troškove snosi država.
- Sami snose troškove za osobnu opremu i naoružanje.
- Uprava i sudstvo je u rukama časnika.
- Službeni jezik i škole su njemačke.
- Dvor 1787. dijeli Krajinu na 11 regimenta.

3. etapa (od 1848. do 1882.):

- Počinju zahtjevi za sjedinjenje, tj. vraćanje Krajine u nadležnost bana i sabora.
- Krajiški zastupnici dolaze na Sabor 1848. što je očit znak da Monarhija zna da je Krajina dio Hrvatske, ali je pod upravom vojnih organa.
- Građanska uprava u Vojnoj krajini uvedena je 1871., a 1873. ona je razvojačena.
- Nakon austrougarske okupacije BiH 1878. Vojna krajina gubi svaki smisao.
- Zakonom 1882. za banovanje Ladislava Pejačevića, Krajina je vraćena pod upravu bana i sabora.

34. MARIJA TEREZIJA I RJEŠAVANJE URBARIJALNIH PITANJA

Na austrijsko prijestolje dolazi **Marija Terezija**. Godine 1741. u Požunu se kruni za hrvatsko-ugarsku kraljicu. Država je neuređena, bez financija, vojska slaba.

Razvija se tržište što feudalce potiče na proizvodnju, povećanje alodija i radne rente, uz smanjenje kmetskog selišta. Nastaje buna u Križevačkoj županiji zbog povećanih zahtjeva vlastele i postupaka pri oporezivanju. Buna seljaka je okončana bez većih sukoba, ali podban Rauch na čelu vojske „pacificira“ područje uništavajući plemićka imanja, ubijajući i sakateći kmetove.

Dvor je izradio privremeni Urbar za Bansku Hrvatsku. Kraljica od Sabora traži donošenje trajnog urbara, ali plemstvo se odupire i Hrvatski urbar donosi tek 1780. Ugarski urbar carica donosi 1757. Carica želi ojačati kmetove kako bi oni postali porezni obveznici države.

Josip II. 1787. daje kmetovima osobnu slobodu, nisu vezani za zemlju, mogu se seliti, učiti zanat, školovati, ženiti i raspolagati pokretnom imovinom.

35. MARIJA TEREZIJA: KRALJEVINSKO VIJEĆE I REFORME UPRAVE

Kraljica saziva sabor u Požunu tražeći povišicu poreza kako bi pokrila troškove rata, ali Sabor je odobrio tek 1/3 tražene svote. Ona više ne saziva sabore i nastupa doba „otvorenog“ apsolutizma. Kraljica osniva Kraljevinsko vijeće u Varaždinu kao organ uprave za političke, gospodarske i vojne poslove.

Ugarski sabor nije zadovoljan osnutkom Vijeća jer ono hrvatsku upravu čini neovisnom. Kraljica ukida Vijeće i ovlasti prenosi na Ugarsko namjesničko vijeće. Hrvatska prvi puta dolazi pod ugarsku upravu.

Slavonija je sjedinjena s Hrvatskom, a Međimurje s Vojnom krajinom. Hrvatsko izaslanstvo uspjelo je da županije ostanu pod banskom upravom i sudstvom te da šalju zastupnike i u Hrvatski sabor.

Josip II. ukida takve ovlasti, uvodi njemački jezik kao službeni i austrijsko činovništvo. Odgovor na proteste županija je njihova reorganizacija. One prestaju biti plemićke samoupravne jedinice i postaju najniže teritorijalno-upravne jedinice.

36. RIJEKA TIJEKOM XVIII. STOLJEĆA

Patentom Karla III. 1719. Rijeka i Trst postaju slobodne luke u nadležnosti vlade u Grazu. Grad Rijeka gubi samoupravu, na čelu je namjesnik (guverner). Marija Terezija, reskriptom restitutivnog karaktera, 1776. Rijeku vraća Hrvatskoj i osniva Severinsku županiju. Odluke guvernera odobrava Hrvatsko kraljevinsko vijeće, a nadležni sud je banski stol u Zagrebu. Carica patentom potvrđuje da je Rijeka posebno tijelo pripojeno ugarskoj kruni. Josip II. ukida Severinsku županiju i utemeljuje Ugarsko primorje od Rijeke do Senja, na čelu s guvernerom u Rijeci.

Ugarsko vijeće imenuje namjesnika i utječe na zbivanja u Rijeci. Vladar je potvrdio članak Hrvatskog sabora da je Rijeka dio Hrvatske. Veze sa Hrvatskom su slabe, Rijeka ne šalje predstavnike u Sabor uslijed otpora autonomaša.

37. HRVATSKI SABOR 1790. I HRVATSKA DRŽAVNOST

Hrvatski sabor 1790. s banom Ivanom Erdödyjem prenosi ovlasti na Ugarsko namjesničko vijeće od kojeg de ban i županije primati naredbe, a pitanja određivanja poreza raspravlja zajednički sabor, time se Hrvatski sabor 1790. dobrovoljno stavlja pod vlast Ugarskog namjesničkog vijeća.

Hrvatski sabor 1791. uvodi mađarski jezik kao neobvezatan u škole.

Hrvatski sabor prije sjednice zajedničkoga bira nuncije i daje im naputke. Oni prihvataju ili odbacuju kraljeve prijedloge i iznose „tegobe“ (gravamine). Nakon zasjedanja zajedničkog sabora, Hrvatski sabor odlučuje o prihvatu izvješća izaslanstva i proglašenju zakonskih članaka zajedničkog sabora. Oni su vrijedili za Hrvatsku tek ako ih kao zakone proglasi Hrvatski sabor, što dokazuje da je on ostao najviše predstavničko tijelo. Hrvatska državnost je ograničena, ali ne i ukinuta pa ima pravo opoziva.

38. HRVATSKA UOČI ILIRSKOG POKRETA TE HRVATSKI NARODNI PREPOROD

Nakon 1790. Ugarska udara na hrvatsku državnost pokušajima nametanja mađarskog jezika. Vladar 1815. uvodi njemački jezik u hrvatske urede, Požunski sabor 1825. traži uvođenje mađarskog u urede i škole.

Vođa hrvatskog narodnog preporoda, Ljudevit Gaj 1830. izdaje *Kratku osnovu horvatsko- slavenskog pravopisanja*. Od vladara dobiva dozvolu za tiskanje *Novina horvatskih*. To je početak pokreta. Ilirizam počinje kao kulturno-jezični pokret, ali dobiva i političku stranu.

Disertacija grofa Janka Draškovića 1835. je politički, gospodarski i kulturni program pokreta. Traži razvojačenje Krajine, sjedinjenje Dalmacije i Rijeke, slovenskih zemalja i Bosne u Veliku Iliriju, vlada na čelu s banom, neovisno od Ugarske i hrvatski jezik kao službeni, podizanje obrazovne razine naroda, školovanje prema nadarenosti, a ne staleškoj pripadnosti, jačanje domaćeg kapitala.

Mađaroni osnivaju horvatsko-ugarsku stranku i bore se za ukidanje ilirskog imena. Ilirci su osnovali Ilirsku stranku 1842. Beč 1843. zabranjuje ilirsko ime, ali pokret se više nije mogao suzbiti. Ilirska stranka mijenja ime u Narodnu stranku, a Ilirske novine u Narodne novine.

39. IZBORNI RED ZA HRVATSKI SABOR 1848.

Bansko vijeće izdaje Naredbu o izborima i sazivu Sabora. Bansku konferenciju je pisao Ivan Mažuranić.

Sabor ima 192 birana zastupnika, koje biraju korporacije i neodređen broj banskih pozvanika (virilista). Pravo osobnog dolaska imaju magnati, prelati i viši dužnosnici.

Svaka od 6 županija posredno bira onoliko zastupnika koliko ima kotareva, u Vojnoj krajini 11 regimenta biraju svoje zastupnike: Svoje zastupnike biraju i slobodni kraljevski gradovi i varoši, trgovišta i veće općine; Katolička crkva, pravoslavna crkva i manastiri te Zagrebačka Akademija. U svakoj kumpaniji kućne starješine biraju izbornika na 500 stanovnika, a oni u štabu regimente 4 zastupnika regimente. U općini (sudčiji) kućne starješine biraju 1-2 izbornika prema veličini općine, a oni pred županijskim poglavarstvom biraju zastupnika kotara.

Glasovanje je javno, izborni red je preobrazio staleški sabor u predstavničko tijelo i uz ograničenja.

40. HRVATSKI SABOR 1848. (NAJVAŽNIJE ODLUKE)

Najvažnije odluke sabora su:

1. ukinuće kmetstva
 - o Kmetstvo se ukida 3 puta: Zakonom o oslobođenju kmetova koji donosi Ugarsko-hrvatski sabor, no nema pravnu snagu jer ga Hrvatski sabor nije potvrdio; Zahtijevanjem naroda koje također nema pravnu snagu; naposljetku Sabor traži ukinuće kmetstva, ukida regalna prava i crkvenu desetinu.
2. Raskida sve državnopravne veze s Ugarskom i ističe se državna samostalnost Trojedne kraljevine
3. Traži se reorganizacija Monarhije
 - o Hrvatska bi imala sabor i vladu odgovornu saboru koji su nadležni za unutarnje poslove, zapovjedništvo nad vojskom ima ban, a Dalmacija bi se trebala sjediniti s Hrvatskom, a u bliži savez s Hrvatskom trebaju ući Istra, Srpska Vojvodina i slovenske zemlje.
4. Traži se da Vojna krajina ostane nerazdruživ dio Trojedne kraljevine
5. Hrvatski sabor odstupa Srijem kao dio hrvatskog povijesnog prostora i pristaje da se on na narodnom načelu priključi novostvorenoj Vojvodini.

41. BACHOV NEOAPSOLUTIZAM

Car Silvestarskim patentom iz 1851. uvodi „otvoreni apsolutizam“, zvan po ministru unutarnjih poslova – Bachu.

On također ukida Ustav kao neumjestan i nepovrediv, on priznaje jednakost podanika pred zakonom, ukinuće feudalizma, no ne spominje ravnopravnost naroda.

Bach ukida Bansku vladu 1854. te osniva Carsko i kraljevsko namjesništvo s Jelačićem na čelu. Najviši je Vrhovni sud u Beču, osniva se Državno odvjetništvo, a Odvjetnički red 1852. ukida nestručne odvjetnike, a uvjet advokature je poznavanje pravosuđa.

Kao službeni jezik uveden je njemački, domaći činovnici su otpušteni ako ne znaju njemački jezik, a mijenjaju ih stranci, Bachovi husari. Guši se sloboda tiska, progoni i gospodarski uništava oporba, uvodi policijska špijunaža i vrše bespravna uhićenja.

42. HRVATSKI SABOR 1861. (RAD SABORA)

Zastupnici se početno okupljaju oko ideja, bez stranačkog povezivanja i programa, što se postupno mijenja.

U pitanju odnosa prema Austriji i Ugarskoj Sabor štiti državnu samostalnost Hrvatske u Monarhiji temeljem hrvatskog državnog prava, a protiv bečkog centralizma i mađarskih pretenzija.

Sabor u protuaustrijskoj raspravi odbija slati 9 zastupnika u Carevinsko vijeće jer s Austrijom nema zajedničkih poslova, a time bi prenio na Vijeće svoju zakonodavnu vlast.

Po pitanju odnosa s Ugarskom nastaju 4 skupine (kasnije stranke):

1. Unionisti
 - o uglavnom plemići i veleposjednici
 - o traže realnu uniju s Ugarskom, bez prethodnog priznanja hrvatske teritorijalne cjelokupnosti i autonomije
2. Narodnjaci
 - o zauzeli su stajalište osrednjeg odbora; to je redigirao Mažuranić
 - o traže realnu uniju s Ugarskom, ali tek kada ona prizna neovisnost i teritorijalnu cjelokupnost Hrvatske
3. Samostalna narodna stranka
 - o traže realnu uniju s Austrijom

4. Pravaši

o okupljaju ih Ante Starčević i Eugen Kvaternik koji su za personalnu uniju, tj. da Hrvatska nema zajedničke poslove ni s Austrijom ni s Ugarskom, već samo zajedničkog vladara na temelju hrvatskog državnog prava

43. AUSTRO-UGARSKA NAGODBA 1867.

Austro-ugarska nagodba je politički sporazum između vladara Franje Josipa i ugarskog plemstva, a državnopravno ugovor austrijskog cara i Ugarskog sabora potvrđen zakonima Carevinskog vijeća i Ugarskog sabora, te se njome Habsburška monarhija transformirala u dvojni monarhiju Austro-Ugarsku.

Temelj nagodbe je Pragmatička sankcija iz 1723., ugovor i zakoni dva predstavnička tijela, granica je rijeka Lajta, te u austrijskoj polji se nalaze Istra, Dalmacija i slovenske zemlje, a u mađarskoj Hrvatska i Slavonija.

Na čelu je vladar (austrijski dio – car, ugarski dio – kralj), koji je nepovrediv i neodgovoran, te ima zakonodavnu, upravnu i sudsku vlast.

Zajednički poslovi su vanjski, vojni i financiranje tih poslova.

Zajedničke poslove rješavaju Carevinsko vijeće i Ugarski sabor sporazumno. Financiranje zajednice pokrivaju carine i budžetski doprinosi Austrije i Ugarske.

44. SKLAPANJE HRVATSKO-UGARSKE NAGODBE I POLOŽAJ HRVATSKE PREMA NAGODBI

Sabor odbija poziv vladara da sklopi sporazum o svom državnopravnom statusu s Ugarskom jer odnosi nisu regulirani pa ga vladar raspušta. Kralj reskriptom oktobra izborni red i izbori se provode koncem 1867. Izborni red povećao je broj virilista jer su oni uglavnom mađaroni, a sudjelovanje zastupnika Vojne krajine je suspendirano.

Narodnjaci napuštaju Sabor olakšavajući rad unionista, te dolazi do Krnjeg Sabora koji 24. 9. 1868. bez rasprave prihvaća Nagodbu, koja je temeljni državni zakon kojim su Hrvatska i Ugarska obnovile državnu zajednicu prekinutu 1848., a na snazi je do 1918. godine.

Državnost Hrvatske ogleda se u činjenicama da Hrvatska legalizira Austro-ugarsku nagodbu uz zahtjev da ubuduće sudjeluje u državno-pravnim aktima tičući se svoga statusa, Ugarska priznaje teritorijalni integritet Hrvatske i poseban politički narod Hrvatske s autonomnim organima vlasti (sabor, ban i vlada), a Nagodba se revidira samo zajedničkim sporazumom.

45. HRVATSKI AUTONOMNI ORGANI VLASTI PREMA HRVATSKO-UGARSKOJ NAGODBI

Hrvatski autonomni organi vlasti su: Sabor, Ban i Vlada.

Sabor

- o kralj saziva, raspušta i odgađa Sabor, što je često zlorabio.
- o jednodoman, nadležan za zakonodavstvo u autonomnim poslovima, proračun Zemaljske vlade, nadzor uprave, ima povijesno pravo adrese i bira delegate u zajednički sabor.

Ban

- o postavlja ga kralj na prijedlog i supotpis zajedničkog ministra predsjednika, što krnji hrvatsku državnost jer je on čovjek od povjerenja Ugarske vlade i dvora, a njegova odgovornost se konkretizira tek 1874.

Zemaljska vlada Hrvatske, Slavonije i Dalmacije

- o samo formalno obuhvaća Dalmaciju, na čelu je ban, a zamjenjuje ga predstojnik. Ima 3, odnosno kasnije 4, odjela:
 - za poslove unutarnjeg i zemaljskog proračuna
 - za bogoštovlje i nastavu
 - za pravosuđe
 - za narodno gospodarstvo.

46. ZAJEDNIČKI POSLOVI I ORGANI PREMA HRVATSKO-UGARSKOJ NAGODBI

Zajednički poslovi su: financijsko-gospodarski (propisivanje posrednih i neposrednih poreza, ugovaranje državnih dugova; novčarstvo i bankarstvo), autorsko, trgovačko, mjenično, rudarsko i pomorsko pravo; poštansko-telegrafski uredi, željeznice, luke, brodarstvo te zajedničke državne ceste i rijeke; poslovi ugarsko-hrvatskog domobranstva.

Za zajedničke poslove postoje zajednički organi:

1. Sabor ima dva doma: Kuća velikaša i Zastupnička kuća. Hrvatski sabor u Kuću velikaša šalje 2, a od 1882. 3 virilista. U Zastupničku kuću od oko 450 zastupnika, Hrvatska šalje 29, a od 1882. 40 zastupnika. Oni nisu delegacija i nemaju pravo veta. Hrvatski zastupnici ne smiju zasjedati ako su na dnevnom redu unutrašnji poslovi Ugarske.
2. Vlada: ministarstva za zajedničke poslove odgovorni su zajedničkom saboru. Pri svakom ministarstvu postoji hrvatski odsjek koji treba štiti hrvatske interese, ali svedeni su na puke prevodilačke urede. U vladi postoji i tzv. hrvatski ministar bez lisnice, ali i on nije štiti hrvatske interese.

47. FINANCIJSKI DIO HRVATSKO-UGARSKE NAGODBE

U Nagodbi je predstavljeno da Hrvatska za svoje autonomne poslove zadržava 45% prikupljenog poreza, a 55% ide za zajedničke poslove u Peštu. Mađari su uvjerali sabor da je tih 45% premalo za hrvatski proračun pa je dogovoren tzv. paušal (fiksni iznos) od 2 200 000 forinti. Mađari tvrde da je to više od 45%. Paušal je ukinut revizijom Nagodbe 1873. godine i primijenjena je tangenta od 45%. Pokazalo se da je Hrvatska bila oštećena jer je od 45% sakupljeno oko 2 400 000 forinti.

48. DRŽAVNOPRAVNI STATUS RIJEKE PREMA HRVATSKO-UGARSKOJ NAGODBI

Ni mađaroni nisu htjeli priznati Rijeku kao dio Hrvatske. U oba teksta (paragraf 66) pisalo je da u svezi Rijeke pregovori nisu uspjeli. U hrvatskom tekstu pitanje će riješiti naknadno Hrvatsko-ugarski sabor, a prema ugarskom tekstu još i predstavnicima Rijeke. U ugarskom tekstu stoji da je Rijeka „posebno, svetoj kruni pridruženo tijelo“. To je slavan naziv za ugarski dio Monarhije. Mađaroni nisu varali. Kralj je prihvatio ugarski tekst i na hrvatski tekst Nagodbe zalijepljen je ugarski tekst tzv. **Riječka krpica**. To prividno stanje nikada nije primijenjeno sve do 1918. i propasti Austro-Ugarske. Mađaroni su koristili svoju prevlast u zajedničkim tijelima vlasti i zato nisu tražili promjene.

49. BANOVANJE I REFORME I. MAŽURANIĆA

Vladar, nakon što je Rauch dao ostavku, imenuje prvog bana „pučanina“ Ivana Mažuranića.

Zakon o nevlasti sudačkoj iz 1874. odvaja sudstvo od uprave i čini ga neovisnim. Postoje mjesni i gradski, kotarski sudovi i sudbeni stolovi.

Zakon o odgovornosti bana i odjelnih predstojnika predviđa postupak za povrede zakona što je preteča političke odgovornosti. Osnovana su zemaljska vijeća za zdravstvo, školstvo i kulturu, potom za agrikulturu i šumarstvo te statistiku kao stručna i savjetodavna tijela vlade.

Zakon o ustroju političke uprave formira podžupanije umjesto brojnih kotareva i tako snižava troškove uprave.

Prošireno je biračko pravo snižavanjem imovinskog cenzusa pa pravo glasa imaju članovi obrtničkih i trgovačkih tvrtki ako plaćaju najmanje 15 forinti izravnog poreza. Sabor zakonom određuje izborne kotareve, uređuje izborne odbore i predsjedništva čime onemogućuje vladi da utječe na izbore. Zakoni iz 1875. jačaju slobodu tiska.

Zakonik o kaznenom postupku ukida vezane dokaze, uvodi načela materijalne istine i slobodnog sudačkog uvjerenja, usmenosti i neposrednosti postupka. Osniva se moderna kaznionica u Lepoglavi i umobolnica u Vrapču. Mažuranić laicizira školstvo. Upravu i nadzor vrši crkva. Sabor 1874. osniva sveučilište (3 fakulteta: pravoslovni, mudroslovni tj. filozofski i bogoslovni).

50. BANOVANJE K. HEDERVARYA

Khuen Hedervary nagovijestio nedemokratski način banovanja. Obećao je državnu potporu zajedničke vlade samo za suradnike režima.

Ograničio je biračko pravo na 2%. Pravo glasa imali su činovnici koji glasaju za vladine kandidate da ne bi bili otpušteni. Gospodarstvenici glasuju za kandidate režima kako bi mogli poslovati. Trajanje mandata je produženo na 5 godina kako bi se izbjegli ipak rizični izbori. Izborne nepravilnosti, pritisci na glasače te krivotvorenje rezultata dosegli su vrhunac. Khuen je uspio slomiti saborsku oporbu, stranke su izgubile značaj. Pored unionista uz sebe je vezao i narodnjake i Srbe. Ograničio je slobodu govora putem tzv. klotura. Uvodi stroge disciplinske mjere za zastupnike koji povrijede ugled sabora i vlade ili prekrše red.

Zakon o reorganizaciji uprave i sudstva ukida Mažuranićev zakon kojim je sudstvo odvojeno od uprave. Na čelu županija je veliki župan.

Kada je u Zagreb na otvorenje zgrade kazališta pozvao vladara Franju Josipa skupina studenata je na Jelačićevom trgu spalila mađarsku trobojku. Do sloma Khuenove politike došlo je 1903. Prosvjedi su sa Sveučilišta prošireni po Hrvatskoj. Mađarska zastava na kolodvoru u Zaprešiću dovodi do krvoprolića, što je uz uhićenje i prijeke sudove uzrok odlaska bana.

51. OGZ U HRVATSKOJ I GRAĐANSKI POSTUPAK

OGZ je donijet 1811., ali u Hrvatskoj stupa na snagu 1852. godine za Bachovog neoapsolutizma. On je opći tj. nestaleški, građanski jer su formalno svi ljudi građani, ali ipak poznaje privilegije plemstva, ne izjednačava muža i ženu, ni

izvanbračnu djecu. OGZ je napisan prema Gajevoj trodiobi prava na osobe, stvarna prava i obveze te akcije tj. zaštitu tih prava. OGZ se u Hrvatskoj primjenjuje do 1946. godine kao propis, a i nakon toga supsidijarno ako nema propisa, ali kao pravno pravilo.

52. FRANCUSKA UPRAVA NAD HRVATSKIM KRAJEVIMA I ILIRSKE POKRAJINE

Francuzi 1806. ulaze u Dubrovnik, a Rusi u Boku kotorsku.

Odlukom Bečkog kongresa 1815. Austrija je dobila teritorij Ilirskih pokrajina. Dvor je Ilirske pokrajine preimenovao u Kraljevinu Iliriju. Tek nakon brojnih prosvjeda sabora ukida se Kraljevina Ilirija i taj dio Hrvatske vraća se pod vlast bana i Sabora. Istra je postala zaseban okrug, Dalmacija zasebno austrijsko Kraljevstvo Dalmacije, a dio Vojne krajine vraćen je pod vojnu vlast.

Ilirske pokrajine osnovane su 1809. Napoleonovim dekretom. Središte je u Ljubljani, obuhvaćaju 7 pokrajina. Imale su autonomiju, iako su podvrgnute vladi u Parizu i Vrhovnom sudu Francuske. Na čelu pokrajina je generalni guverner (Marmont) kojeg imenuje car. Na čelu svake pokrajine je intendant, a u kotarevima podintendant. Na čelu gradova je načelnik i gradsko vijeće, a seoskih općina starješina i seosko vijeće. Sudstvo je odvojeno od uprave

53. DALMATINSKI SABOR I DRUGI ORGANI VLASTI

Dalmatinski sabor utemeljen je 1861. Na čelu Sabora je predsjednik kojeg iz redova zastupnika imenuje car. Sabor bira izvršno tijelo, zemaljski odbor od 4 člana, kojem je na čelu predsjednik Sabora. Na čelu državne vlasti je carski namjesnik u Zadru sa zemaljskom vladom (Namjesništvo), oboje podređeni vladi u Beču.

Sabor ima 43 zastupnika. Mandat zastupnika traje 6 godina. Postoje 4 kurije (kurija veleposjednika, trgovačko-obrtničke komore, gradovi i kurija vanjskih općina) pri čemu je bitan porezni cenzus. Biračko pravo imaju muškarci s 24 godine, ali samo prve 2/3 prema visini porezne obveze.

Sabor je nadležan za poslove: poljoprivrede, javne građevine, pokrajinske zaklade i zavode, osnovno školstvo, zdravstvo i socijalnu skrb te donošenje pokrajinskog proračuna. Zakoni stupaju na snagu nakon careve sankcije. Za financiranje poslova sabora može uvesti pokrajinski prirez u visini od 10% izravnih poreza.

54. ISTARSKI SABOR I DRUGI ORGANI VLASTI

Zemaljski sabor Istre utemeljen je 1861. Izvršni organ Sabora je Pokrajinski odbor (vlada).

Sabor saziva i raspušta car. Sjedište Sabora i vlade je u Poreču.

Sabor se sastoji od 30 zastupnika: 27 biranih u 4 kurije i 3 virilista. Glasovanje je javno i izravno za prve 3 kurije. U 4. je posredno. Zastupnici se biraju na 6 godina. Pravo glasa je vezano za cenzus poreza.

Sabor je nadležan za poslove: poljoprivrede, stočarstva, šumarstva, javnih zgrada i pokrajinskih dobrotvornih ustanova, smještaj i opskrbu vojske, provedbene propise za općinske crkvene i školske poslove (osnovno i srednje školstvo), donošenja proračuna i završnog računa, te predlaganje općih zakona. Službeni jezik u Saboru je talijanski, a talijanska većina diskriminatorno odbija bilježiti u zapisnicima govore hrvatskih i slovenskih zastupnika.

Posljednja sjednica Sabora održana je 1910. godine.

55. LONDONSKI UGOVOR 1915.

Italija je, iako članica centralističkih sila, 1914. proglasila neutralnost. Italija je čekala tko će joj ponuditi bolje uvjete za ulazak u rat. Austro-Ugarska nije mogla obećati svoje teritorije Italiji tako lako kao države Antante. Oni su Italiji obećale: Tirol, Goricu, Gradišku, Istru (do Voloskog, ali ne i Rijeka), dio Dalmacije (od Starigrada do Trogira), Cres, Lošinj, neki dijelovi Albanije i Dodekanez. Antanta je očekivala da Italija sama osvoji ove prostore. Ugovor je bio tajan, ali ga je otkrio Frano Supilo u Rusiji. SAD (predsjednik Wilson) nije potpisao ugovor i bio je protiv njega na koncu rata.

56. JUGOSLAVENSKI ODBOR

Jugoslavenski odbor je organizacija hrvatske, slovenske i nešto srpske političke emigracije iz Austro-Ugarske s ciljem oslobođenja jugoslavenskih zemalja od Austro-Ugarske i ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom te borbe protiv Londonskog ugovora i iredentizma. Odbor se formalno konstituirao 1915. u Parizu i bira dr. Trumbića za predsjednika Predsjedništva. Supilo traži od Odbora da sa srpskom vladom odmah utvrdi način ujedinjenja i zastupa federativno načelo. U ožujku 1916. Supilo je bez uspjeha predložio Odboru da Hrvatska prekine sa Srbijom i da osnuje Hrvatski odbor. Zato u lipnju podnosi ostavku.

Odbor premješta sjedište u London. Na zboru u Antofogasti osnovana je 1916. Jugoslavenska narodna obrana.

Na II. kongresu sjevernoameričkih Jugoslavena 1916. osnovano je Jugoslavensko narodno vijeće.

Odbor inicira novačenje iseljenika dragovoljaca i austro-ugarskih zarobljenika na ruskoj bojišnici u srpsku vojsku iako je to protivno međunarodnom ratnom pravu. Brutalna obuka je 1917. dovela do krvavo ugušene pobune u Odesi.

57. SVIBANJSKA DEKLARACIJA

Ponuda Karla IV. za sklapanje separatnog mira sa članicama Antante za Slavene Monarhije znači održanje dualizma. Zato su 33 zastupnika Jugoslavenskog kluba u Carevinskom vijeću 30.5.1917.godine objavili Svibanjsku deklaraciju. Zahtjeva se revizija dualizma i formiranje treće jedinice južnih Slavena u Monarhiji (trijalizam), temeljem hrvatskog državnog prava (za Hrvate) i načelu narodnosti (za Slavene i Srbe).

Deklaracija je naišla na široko odobravanje političara i naroda.

58. KRFSKA DEKLARACIJA

Krf je bio sjedište srbijanske vlade u izbjeglištu. Nakon mjesec dana donesena je deklaracija s 14 točaka. Njih 11 su „ljeporječive“, a samo 3 imaju važnost. Obećano je korištenje 3 narodna imena, zastava, grbova, pisama, vjera itd. Konstatirana je želja za zajedničkom državom pod dinastijom Karađorđevića i tzv. nacionalno jedinstvo „jedan troimeni narod“ (SHS – Srba, Hrvata i Slovenaca). Trumbić ne otvara pitanje federalizma i u deklaraciju ulazi samo autonomija pojedinih jedinica, ali ne kao država. Ustav će se donijeti „brojčano kvalificiranom većinom“, a ne običnom natpolovičnom većinom. Srbija je o deklaraciji obavijestila saveznike čime priznaju da je ona za nju obvezujuća.

59. STVARANJE DRŽAVE SHS I NJEN DRŽAVNOPRAVNI POLOŽAJ

U ožujku 1918. kongres južnoslavenskih političara Monarhije u Zagrebu traži neovisnost države Slovenaca, Hrvata i Srba, a 2.7. na narodnoj skupštini u Splitu traži se osnivanje narodnih vijeća.

U Zagrebu se 24.9 sastaju Narodni svet za Sloveniju i Istru, Narodna organizacija za Dalmaciju, Starčevićeva Stranka prava, HPSS, socijaldemokrati, vođovanski radikali i izvanstranačke skupine te izjavljuju da austro-ugarski organi nemaju ovlasti za njihovo zastupanje, već će oni sami sebe zastupati.

1918. u Zagrebu se osniva Narodno vijeće (NV) SHS kao politički predstavnik naroda na području Monarhije. Pribičević, potpredsjednik u NV, ima najveći utjecaj u NV. NV se sastoji od Plenuma, Središnjeg odbora u stalnom zasjedanju i Predsjedništva. Car Karlo manifestom obećava federalizaciju Monarhije, ali NV deklaracijom to odbija. Na Središnjem odboru NV 28.10. prihvaćen je prijedlog Pribičevića saboru da se prekinu sve veze s Austrijom i Ugarskom, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija s Rijekom proglasi neovisnom državom i sabor prenese vlast na NV. Hrvatski sabor je na povijesnoj sjednici 29.10.1918. donio odluku o državnopravnom odcjepljenju Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od Austro-Ugarske i proglašenju neovisne države Hrvatske koja pristupa u zajedničku suverenu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS).

Novostvorena sadržava obuhvatila je sve jugoslavenske zemlje Austro-Ugarske.

Vrhovna vlast prenosi se na NV koje postaje vrhovni organ vlasti Države SHS.

Predsjedništvo Države SHS preuzima zapovjedništvo vojnih postrojbi, prima strana izaslanstva.

Jugoslavenski odbor zastupa Državu SHS u vanjskim poslovima.

Država SHS članicama Antante izjavljuje da nije u ratu s njima i da želi stupiti u zajedničku državu sa Srbijom i Crnom Gorom.

Talijanske snage okupiraju Istru, Hrvatsko primorje, Dalmaciju i otoke, Vojvodina se odcijepila.

60. ŽENEVSKA DEKLARACIJA

Od 6. do 9.11.1918. traje sastanak predsjednika Srbijanske vlade Pašića i predstavnika skupštine s predstavnicima Narodnog vijeća Države SHS i Jugoslavenskog odbora. Pašić priznaje Narodno vijeće samo kao predstavnika naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na teritoriju bivše Austro-Ugarske, a ne i Državu SHS. Deklaracijom se konstatira ujedinjenje u državu Srba, Hrvata i Slovenaca, ali se ona ne definira kao monarhija s Karađorđevićima na čelu. Formira se zajednička vlada s 12 resora (6 daje Narodno vijeće, 6 vlada Srbije, a ako uđe Crna Gora i ona će dobiti 6 mjesta). Zajednički poslovi su samo vanjski poslovi, vojska, promet, priprema Konstituante. Ostali poslovi ostaju samo u nadležnosti srpskih tijela i tijela Narodnog vijeća. Deklaracija sadržava elemente federacije i konfederacije. Pašić je dao ostavku i srbijanska vlada je pala pa se tvrdi da njegov potpis Deklaracije više ne važi. Pribičević koji uvodi Narodno vijeće u Zagreb dok je Korošec u Ženevi upozorava delegaciju da je prekoračila ovlaštenja i potpisala Deklaraciju. Pribičević ide u prilog beogradske politike i ruši uspjeh Deklaracije.

61. VOJVODINA 1918.

Srijem je dio Hrvatske. Banat i Bačka su dio Ugarske. Formalno je Vojvodina postojala od 1848. do 1860. Narodno vijeće SHS smatra Vojvodinu tj. Banat i Bačku dijelom Države SHS.

Srbijanski političari 26.10. priznaju NV SHS u Subotičkoj deklaraciji. No, srbijanska vojska koja ulazi na te prostore jača pro srpsku struju koja odlučuje provesti izbore za Veliku narodnu skupštinu u Vojvodini. Pravo glasa stječe se s 20 godina, imaju ga žene, ali nemaju ga Mađari, Nijemci koji se ne izjasne za Jugoslaviju. Ta skupština 25.11. donosi odluku o izravnom priključenju Vojvodine Srbiji. To slabi položaj Države SHS.

Sličnu odluku o priključenju donijela je Podgorička skupština 26.11.1918. Pobjedila je tzv. struja bjelaša nasuprot zelenašima koji su za državnu posebnost Crne Gore. Slične tvrdnje srbijanskih povjesničara postoje i danas za dijelove BiH (današnje Republike Srpske) da se samoodređenjem naroda 1918. izravno priključila Srbiji, a ne kao dio Države SHS.

62. NAPUTAK SREDIŠNJEG ODBORA NARODNOG VIJEĆA

Središnji odbor izabrao je tzv. Odbor sedmorice koji je pripremio Naputak kao kompromis između federalizma i unitarizma. Naputak predstavlja da ustavotvorna skupština donese Ustav dvotrećinskom većinom i u roku od 6 mjeseci od početka rada. Ustavotvorna skupština utvrdit će oblik vladavine (monarhija ili republika) i uređenje (federacija ili unitarna država). Do tada postojat će privremeno Državno vijeće (članovi Narodnog vijeća, skupštine Srbije i Crne Gore, članovi Jugoslavenskog odbora). Na čelu države je privremeno regent Srbije Aleksandar Karađorđević. On imenuje vladu koja mora imati povjerenje privremene skupštine. U vladi su i 7 državnih sekretara ili tajnika koji štite interese svoje zemlje

(Hrvatska, Srbija, BiH). Zajednički poslovi su vanjski poslovi, vojska, financije, promet i veze. Ostali poslovi su u nadležnosti zemalja skupština i vlada.

Radić predlaže saveznu državu od 6 jedinica na čelu tri regenta iz troplemenog naroda (srpski kralj, hrvatski ban i predsjednik slovenskog Narodnog vijeća). Zajednička vlada ima tri ministra (vanjski poslovi, vojska i prehrana). Vlada je odgovorna zajedničkom predstavniku u koju pojedine pokrajine šalju svoje delegacije. Središnji odbor završava sjednicu kasno navečer i dio članova napušta sjednicu. Ostatak se dogovara da sutra krene u Beograd pa ide čitav Središnji odbor, ali bez Stjepana Radića.

63. PRVOPROSINAČKI UGOVOR I PITANJE RATIFIKACIJE

Prvoprosinački ugovor se sastoji od dva državopravna akta: adrese delegacije NV Države SHS i proklamacije regenta Kraljevine Srbije Aleksandra Karađorđevića o ujedinjenju.

Adresa priopćuje regentu da je NV 24.11. zaključilo da se proglaši ujedinjenje Države SHS sa Srbijom i C. Gorom u jedinstvenu državu, da vladarsku vlast vrši kralj tj. regent, da se obrazuje parlamentarna vlada i narodno predstavništvo. Proklamacijom regent proglašava ujedinjenje Srbije sa zemljama države SHS u Kraljevinu SHS, regent i vlada prihvaćaju zahtjeve Adrese.

Na kraju je Srbe, Hrvate i Slovence nazvao jednim narodom.

Čin ujedinjenja izvršili su izaslanstvo Središnjeg odbora NV SHS i regent Kraljevine Srbije.

Hrvatska javnost postavlja pitanje ratifikacije no do saziva nije došlo zbog protivljenja srpskih političara, ali i prečanskih. Hrvatski sabor je formalno postojao do studenog 1920.

Ratifikaciju nije izvršilo ni NV Države SHS.

Akt ujedinjenja s pravnog gledišta je nedorečen.

Kraljevstvo SHS priznaje međunarodne ugovore Kraljevine Srbije, ali i one međunarodne ugovore Austro-Ugarske koji su joj kao državi nasljednici bili korisni.

64. PRVA VLADA KRALJEVSTVA SHS

Izaslanici Narodnog vijeća su postigli da se kabinet, kojem bi na čelu bio Nikola Pašić, sastavi iz relativno razmjernog broja političara svih stranaka s jedne i druge strane.

Regent nije prihvatio sastav kabineta. 20. prosinca 1918. regent je imenovao prvu vladu Kraljevstva SHS.

Struktura nove vlade izgledala je ovako: od 20 ministara bilo je 13 Srba, 4 Hrvata, 2 Slovenca i 1 Musliman, što dovoljno pokazuje da su ušli u vladu oni koji podržavaju regentovu politiku. U sustav vlade nisu ušli državni tajnici.

U vladu su ušli i Korošec i Trumbić, iako su obojica bili pobornici potpune ravnopravnosti svih naroda u budućoj novoj državi. Stoga im je Pašić onemogućio da prisustvuju pregovorima koji su doveli do Prvoprosinačkog akta.

65. PRIVREMENO NARODNO PREDSTAVNIŠTVO (PNP)

Prvoprosinački ugovor i zaključci kod formiranja vlade, navode da vlada u roku od mjesec dana nakon konstituiranja mora sazvati PNP, ali vlada je prvo proizvoljno odredila sastav PNP pa i način rada.

Privremeni ustav tiskan je u Službenim novinama, ali je povučen istoga dana.

Protezanjem srpskog Ustava otpala bi potreba za sazivom PNP i donošenja izbornog zakona za konstituantu.

Prema Prvoprosinačkom aktu PNP se treba formirati sporazum NV SHS i predstavnika Srbije, broj od 296 članova odredila je vlada.

Kada je vlada uspjela sakupiti dovoljno centralistički i monarhijski orijentiranih poslanika, sazvala je PNP 1.3.1919.

Formira se centralistički i anticentralistički blok (Demokratska i Parlamentarna (pretežno radikalna) zajednica).

Oporba ometa rad PNP pa vlada često odgađa zasjedanje PNP.

PNP djeluje do raspuštanja kraljevim ukazom, od 47 predloženih zakona izglasao je 12.

66. IZBORNI PROPISI I IZBORI ZA USTAVOTVORNU SKUPŠTINU 1920.

Biračko pravo imaju muškarci, državljani Kraljevine SHS s navršenom 21 godinom.

Biračko pravo nisu imali optanti tj. građani prečanskih krajeva koji su po mirovnim ugovorima s Njemačkom, Austrijom, Mađarskom i Rapalskom ugovoru s Italijom imali pravo opcije tj. uzimanja državljanstva jedne od država ugovornica.

Časnici i vojnici ročnici 'pod zastavom', imaju biračko pravo, ali ne mogu glasovati sukladno ideji o depolitizaciji vojske.

Pravo glasovanja nemaju osobe ako promijene boravište u roku od 6 mjeseci prije izbora.

Žene nisu imale pravo glasa.

Za pasivno biračko pravo osoba mora imati: građanska i politička prava, navršenih 25 godina, živjeti u državi, znati čitati i pisati, prirodni državljanin mora najmanje 10 godina živjeti u državi.

Vlada je pasivno izbornu pravo uskratila svom činovništvu osim ministara i profesora pravnih fakulteta.

Glasovanje je neposredno i tajno putem izbornih kuglica.

Izbori za Ustavotvornu skupštinu su održani 1920., osim na području okupiranom od Italije.

DS: 92 mandata.

HRSS, četvrta po broju mandata i treća po broju glasova pokazuje otpor Hrvata centralizmu i monarhiji.

Uspjeh KPJ zaprepastio je građanske stranke.

Vlada nastoji ojačati položaj radikala i demokrata nasuprot republikanaca.

Vlada donosi poslovnik o radu Ustavotvorne skupštine.

67. POSLOVNIK O RADU USTAVOTVORNE SKUPŠTINE 1920. I NJEN RAD

Poslovnik propisuje apsolutnu većinu za donošenje ustava.

Ustavotvorna skupština će raspravljati i odlučivati samo o nacrtu Ustava koji predloži Ustavni odbor.

Nacrte ustava mogle su predlagati samo skupine od najmanje 20 poslanika Ustavotvorne skupštine, i to najkasnije 10 dana nakon što je izabran Ustavni odbor.

Vlada čini sve da poslanicima oteža sastaviti nacrt i predati ga odboru u roku.

Oporba postavlja pitanje nametnutog Poslovnika i traži njegovu izmjenu.

Većina je Odbor za reviziju Poslovnika i izglasala nebitno izmijenjen Poslovnik.

Poslovnici HRSS nisu ušli u skupštinu smatrajući da prisega vladaru prejudicira oblik vladavine tj. monarhiju.

Komunisti, socijalisti i republikanci položili su prisegu uz ogradu da to čine samo da bi mogli sudjelovati u radu, ali ostaju pri republikanstvu.

U Ustavni odbor ušla su 42 poslanika stranaka razmjerno broju dobivenih mandata.

Zadatak odbora je pretres ustavnih nacрта.

Zastupnici HRSS donose Ustav neutralne seljačke republike Hrvatske.

68. VIDOVDANSKI USTAV – ORGANIZACIJA SREDIŠNJE VLASTI (VLADAR, SKUPŠTINA, VLADA)

VLADAR

Zakonodavne i sudske ovlasti te ovlasti u upravi

Kralj raspisuje izbore, saziva skupštine u redoviti ili izvanredan saziv, otvara, zaključuje i raspušta Skupštinu.

Kralj ima pravo zakonodavne inicijative, sankcije, promulgacije te publikacije zakona.

Kralj imenuje predsjednika ministarskog savjeta i ministre.

Kralj je nepovrediv, za njegove akte odgovara vlada; zapovjednik je vojske, predstavlja državu.

Kralj ima pravo amnestije i pomilovanja te abolicije (prekidanje kaznenog postupka).

NARODNA SKUPŠTINA

Narodna skupština je vrhovno predstavničko tijelo.

Razlikuju se redoviti godišnji i izvanredni sazivi.

Skupština se bira na 4 godine.

Narodni poslanik predstavlja čitav narod, a ne svoje birače; uživa imunitet za radnje koje učini kao član skupštine.

VLADA

Zadatak vlade je usklađivanje rada resora uprave, donosi samostalne akte temeljem izričitih zakonskih propisa.

Skupština može djelovati na vladu putem: molbi, žalbi, anketa, poslaničkih pitanja i interpelacija na koja su predsjednik ili ministar dužni odgovoriti.

Izjava nepovjerenja Skupštine vladi ne sili vladu na ostavku.

Ali kralj je obavezan tada, ili otpustiti vladu ili raspustiti Skupštinu jer je njihov zajednički rad postao nemoguć.

69. VIDOVDANSKI USTAV – OBLASTI I MJESNA UPRAVA

Osnovno načelo organizacije vlasti je centralizam i nacionalni unitarizam, jedan narod s 3 plemena.

Hrvatske i slovenske stranke bore se za decentralizaciju ili autonomiju. Vlada je donijela Uredbu o oblasnoj i sreskoj samoupravi.

Država se dijeli na 33 oblasti.

Uredba se provodi tek kada Radić prizna Ustav.

Do tada su u Hrvatskoj i dalje postojale županije na čelu s velikim županom, i na čelu oblasti stoji veliki župan kojega postavlja kralj.

Samoupravni 'oblasni poslovi' su: oblasne financije, javni radovi, zdravstvo, socijalna skrb, školstvo i briga o razvitku oblasnog gospodarstva.

Oblasti imaju godišnji proračun.

Na čelu uprave kotara (sreza) nalazi se kotarski poglavar (načelnik), postavlja ga ministar unutrašnjih poslova, a nadzire ga veliki župan.

Općine su najniže upravne i samoupravne jedinice pod nadzorom oblasti i kotara.

Na čelu im je načelnik.

Obavljale su poslove državne uprave i samoupravne poslove.

70. HRSS (HRVATSKA REPUBLIKANSKA SELJAČKA STRANKA)

HPSS (Hrvatska pučka seljačka stranka) su osnovali braća Stjepan i Antun Radić.

Nakon ujedinjenja Radić mijenja naziv stranke u HRSS.

Otpor centralizaciji, republikanstvo i ideja seljačke države donijeli su mjesto najjače hrvatske stranke.

HRSS je uspio politizirati seljake, izrasta u nacionalni pokret te upozorava inozemstvo na hrvatsko pitanje.

HRSS apstinira i nakon izbora.

Zbog federalističkih i republikanskih stavova stranka je proganjana.

Radić je na povratku u zemlju uhićen uz tvrdnju da je postao komunistički agent.

Poslije izbora odlučuje se za parlamentarnu borbu.

Iz zatvora priznaje ustav i monarhiju, mijenja ime stranke u HSS, koalira s radikalima u tzv. Pašić-Radić vladu.

1927. se raskida te sklapa sporazum s Pribičevićevom SDS.

Stvoren je jak oporbeni blok – SDK.

Usljedio je atentat radikalnog poslanika Puniše Račića koji je ubio 2 zastupnika HSS, a 3 ranio.

Od zadobivenih rana Stjepan Radić umire, SDK je napustila Skupštinu, a na čelo stranke dolazi dr. Vlatko Maček.

71. MEĐUNARODNI UGOVORI O RAZGRANIČENJU KRALJEVINE SHS

Kraljevina SHS sklopila je 3 međunarodna ugovora koji su se ticali njezinih granica.

Ugovor o miru s Austrijom sklopljen je u Saint Germainu.

Postojala je odredba da će stanovnici Koruške plebiscitom odlučiti hoće li to područje ući u Kraljevinu SHS ili u Republiku Austriju.

Ugovorom o miru s Bugarskom dobiven je prostor Caribroda i Bosilevgrada što je bila srbijanska interesna sfera.

Rapalski ugovor između Italije i Kraljevine SHS treba riješiti sporna teritorijalna pitanja nakon I. svjetskog rata.

Italija je nametnula delegaciji Kraljevine SHS teške uvjete.

Italija dobiva Trst, Goricu i Gradišku, dio zapadne Kranjske, Istru, Zadar s okolicom, otoke Cres, Lošinj, Lastovo i Palagružu.

Ugovor predviđa Samostalnu Državu Rijeku.

Kraljevina SHS priznala je pravo opcije za talijansko državljanstvo Talijanima koji su do sloma Austro-Ugarske živjeli na teritoriju koji je pripao Kraljevini SHS.

Kraljevina SHS potpisala je s Italijom Rimski pakt kojim priznaje Italiji suverenitet nad gradom i lukom Rijeke.

72. RIJEKA 1918.-1924.

Hrvatski je sabor poništio Nagodbu i Rijeka ulazi u sastav Države SHS.

Vlast u Rijeci preuzima NV SHS na čelu s Rikardom Lencem.

1918. Rijeku okupira talijanska vojska i vlast daje talijanskom Consiglio nazionaleu.

Gabrielle D'Annunzio ulazi u Rijeku, preuzima vlast te terorom tjera Hrvate pripremajući priključenje grada Italiji.

To je doba danuncijade.

Proglasio je Talijansku regenciju Kvarnera i oktroirao ustav koji uvodi korporativizam u vlast.

Regencija je preteča fašizma.

U Rapallu je potpisan ugovor između Kraljevine SHS i Italije i predviđeno osnivanje Riječke države.

D'Annunzio je natjeran na napuštanje Rijeke.

Dekretom se osniva Privremena vlada.

Iredentisti vrše državni udar.

Predsjednik vlade Zanella bježi u Kraljevinu SHS i bezuspješno od velikih sila traži uspostavu Riječke države.

1924. sklopljen je Rimski pakt kojim je Italiji priznat suverenitet nad Rijekom, a Kraljevini SHS nad prostorom sušačke luke.

73. DIKTATURA 1929. (ORGANI VLASTI, ZAKONSKI AKTI, KARAKTER)

Kralj 06.01.1929. donosi službeni proglas te tvrdi da parlamentarni rad uslijed političkih strasti postaje smetnja za državu.

Ukida Vidovdanski ustav i raspušta Narodnu skupštinu.

Imenuje vladu na čelu s generalom Petrom Živkovićem.

Vlada treba okupiti i prečanske ministre kako bi izbjegla prigovore o srbijanskoj hegemoniji.

Kralj je prije državnog udara osigurao potporu vojske, SPC, kapitala Engleske i Francuske.

On je 'nosilac sve vlasti'.

Zabranjene su i raspuštene sve udruge i političke stranke koje su protiv poretka, koji nose 'obilježje vjersko ili plemensko'.

Poseban sud pri Kasacijskom sudu u Beogradu sudi protivnike režima.

Država je dobila naziv Kraljevina Jugoslavija i podijeljena je na 9 banovina, naziv obilježava integralni jugoslavenski unitarizam.

Banovina je definirana kao upravna i samoupravna jedinica.

Većina vodećih političara nije se suprotstavila udaru.

Dobronamjerna diktatura, autokratski režim...

'Vojno-policijska monarhistička diktatura balkanskog tipa, bez izgrađene vlastite ideologije, koja je vojnom silom čuvala stečene privilegije i pozicije srpske građanske klase i dijelova građanske klase drugih jugoslavenskih naroda koji su diktaturu zbog svojih klasnih interesa neko vrijeme podržavali', piše Engelsfeld.

74. USTAV KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1931. (ORGANI VLASTI)

Oktroirani ustav.

Ostao je na snazi do donošenja ustava FNRJ.

Potvrdio je jugoslavenski unitarizam i centralizam, prikriva apsolutizam.

Organi vlasti su kralj, Ministarski savjet (vlada) te dvodomno narodno predstavništvo (Narodna skupština i Senat).

Kralj

Glavni je čimbenik svih funkcija vlasti.

Predlaže, potvrđuje i proglašava zakone, ima pravo apsolutnog veta.

Vrhovni je zapovjednik vojske, oglašava rat i zaključuje mir.

U slučaju mobilizacije, rata, nereda i pobune kralj ima pravo poduzimati izvanredne mjere. Ako je kralj maloljetan, trajno nesposoban ili odsutan iz zemlje duže od 6 mjeseci, kraljevsku vlast vrši Kraljevsko namjesništvo, sastavljeno od 3 osobe koje imenuje kralj.

Ministarski savjet (vlada)

Izvršna vlast pripada kralju i njegovoj vladi.

Vlada odgovara kralju.

Narodno predstavništvo (Narodna skupština i Senat)

Zakonodavna vlast pripadala je Senatu i Narodnoj skupštini.

Senat je dijelom birano, a dijelom imenovano tijelo.

Senatori su birani posredno, tajnim glasovanjem.

Senat zastupa interese vlasti, a ne naroda.

75. IZBORNI PROPISI 1931.

Zakon o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu iz 1931. podređeni su ciljevima režima.

Zakon uvodi sustav zemaljske liste.

Nacionalnim, regionalnim i manjim strankama treba onemogućiti izlazak na izbore, a to koristi velikim strankama, pomagačima režima koje ustupcima i obećanjima stječu pristalice po cijeloj državi.

Novela zakona ublažila je uvjete kandidiranja.

Pravo glasa imaju muškarci s navršenom 21 godinom života.

Glasovanje je neposredno i javno (usmeno).

Podjela mandata vrši se po većinskom sustavu.

Lista koja dobije najviše glasova dobiva 2/3 mandata i sudjeluje u raspodjeli preostale 1/3 mandata.

To je bilo osobito nedemokratski.

Podjela mandata prema izmjenama zakona nije više bila 2/3 već 3/5.

76. PRAVNA PODRUČJA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

1. Hrvatsko-slavonsko.

- Obuhvaća predratnu Banovinu Hrvatsku i Slavoniju.

- Razlikuju se : autonomno pravo, hrvatsko-ugarsko pravo i recipirano pravo (propisi doneseni carskim patentima u doba apsolutizma)

2. Dalmatinsko-slovensko.

- Obuhvaća slovenske zemlje te Dalmaciju s Krkom i Kastav, ranije austrijske zemlje.

- Na snazi su propisi Carevinskog vijeća i središnjih organa u Beču, i autonomni propisi regionalnih sabora i drugih organa.

3. Vojvodina, Međimurje i Prekmurje su ranija ugarska područja.

- Primjenjuju se propisi Ugarskog sabora i vlade te drugih organa.

4. Bosansko-hercegovačko područje.

- Vrijede propisi običajnog prava, tursko pravo, šerijatsko i partikularno bosansko-hercegovačko te recipirano austrijsko pravo.

5. Srbija obuhvaća teritorij Kraljevine Srbije.

- Primjenjuje se srbijansko pravo.

6. Crna Gora obuhvaća teritorij bivše Kraljevine Crne Gore.

- Primjenjuje se crnogorsko pravo.

77. POLITIČKI I VOJNI SAVEZI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Jedan od prvih vojnih saveza koje je sklopila Kraljevina SHS bio je vojni savez s Čehoslovačkom.

Inicijator saveza je Francuska.

Zaključen je i obrambeni savez s Rumunjskom.

Obrambenim ugovorom Rumunjske i Čehoslovačke savez se počelo nazivati Malom Antantom.

Sva tri ugovora usklađena u zajednički ugovor o političkom i vojnom savezu.

U Ateni je potpisan obrambeni Balkanski pakt Jugoslavije, Grčke, Rumunjske i Turske usmjeren protiv revanšizma Bugarske.

Pakt se raspao kada je Italija napala Grčku, a saveznice joj nisu pomogle.

Francuska i Kraljevina SHS potpisuju ugovor o prijateljstvu i savezu.

Kraljevina SHS ima ulogu zaštitnog pojasa.

Jugoslavija pristupa Trojnom paktu uz relativno povoljne uvjete.

78. UREDBA O BANOVINI HRVATSKOJ I ORGANI VLASTI

Namjesništvo je odobrilo sporazum Cvetković – Maček i Uredbu o Banovini Hrvatskoj.

Sporazum Cvetkovića i dr. Mačeka predstavljao je politički akt.

Pravni temelj je Uredba o Banovini Hrvatskoj i nekoliko popratnih uredbi i ukaza.

Postupak formiranja Banovine Hrvatske ima karakter faktične ustavne revizije, jer nije proveden pred skupštinom.

Uredba o Banovini Hrvatskoj donijela je ove promjene:

1. Banovina Hrvatska kao zasebno državnopravno područje.
2. Na teritoriju Banovine postoje banovinska i državna vlast.
3. Banovina ima vlastite prihode za svoje poslove.

Organi vlasti

Sabor je vrhovno zakonodavno predstavničko tijelo za područje Banovine.

Zakonodavnu vlast vrše kralj i Sabor zajednički.

Pravo glasa imaju muškarci sa navršene 24 godine.

Izbori su opći, jednaki, neposredni i tajni s predstavništvom manjina.

Zastupnici uživaju imunitet.

Ban i banska vlada su izvršna vlast.

Ban je na čelu banske vlasti.

Ban politički odgovara kralju i Saboru.

Prvi i jedini ban je dr. Ivan Šubašić.

Podban je pomoćnik i zamjenik bana.

Sudstvo je samostalno.

Vrhovna sudska instanica je Stol sedmorice.

79. DRŽAVNO UREĐENJE I UPRAVA NDH

NDH nema kodificirani, formalni ustav.

Neki tvrde da materijalni ustav čine ustavnopravni akti: Ustav ustaša hrvatskog oslobodilačkog pokreta, Načela ustaškog pokreta te zakoni i uredbe doneseni u doba NDH.

NDH je totalitarna država, diktatura s elementima terora.

Poglavnik (Pavelić) je državni poglavar i predsjednik vlade, zapovjednik oružanih snaga, politički vođa ustaškog pokreta.

Donosi Odluku o osnivanju Hrvatskog državnog sabora.

Sudstvo je načelno odvojeno od uprave.

Najviše tijelo je Stol sedmorice.

Tijelo lokalne uprave u NDH su velike župe.

Na čelu je veliki župan kao predstavnik izvršne vlasti.

Kotarevi su manje administrativno-teritorijalne cjeline unutar župa.

Gradske i seoske općine su mjesne administrativno-teritorijalne jedinice sela ili grada.

Gradom rukovodi gradsko vijeće.

Grad Zagreb ima poseban status.

80. AVNOJ

AVNOJ je vrhovno predstavničko, zakonodavno i izvršno tijelo naroda Jugoslavije tijekom NOB. AVNOJ treba ukazati na vojne uspjehe NOB i suradnju četnika s okupatorom te suzbiti promidžbu emigrantske vlade.

I. zasjedanje AVNOJ-a

Osnivačko zasjedanje AVNOJ-a održano je 26.-27. 11. 1942. u Bihaću na inicijativu Vrhovnog štaba. Tito je kao vrhovni zapovjednik pozvao istaknute političke i vojne predstavnike NOP.

AVNOJ je političko predstavništvo naroda Jugoslavije, ali ne i organ vlasti.

Donio je Rezoluciju o osnivanju, Rezoluciju o organizaciji AVNOJ-a i Proglas narodima Jugoslavije. AVNOJ se sastoji od Plenuma koji bira Izvršni odbor i Predsjedništva.

Izvršni odbor i Predsjedništvo trajno zasjedaju.

AVNOJ potiče da svaki narod utemelji zemaljsko antifašističko vijeće.

II. zasjedanje AVNOJ-a

Održano je u Jajcu 29.-30. 11. 1943.

Delegacije su izabrale vrhovna predstavništva NOP-a pojedinih jugoslavenskih zemalja.

AVNOJ je donio političku deklaraciju, čiji su zaključci formulirani u 3 odluke.

1. Odluka o AVNOJ-u kao vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije. Više nije samo političko tijelo. Sastoji se od Plenuma, Predsjedništva i NKOJ-a kao privremene vlade.
2. Oduzima se pravo vladi na zastupanje pred stranim državama.
3. Odlukom se ističe da narodi nisu priznali raskomadnost zemlje i zajedničkom borbom dokazuju volju da ostanu ujedinjeni, federativno načelo ističe princip suverenosti naroda Jugoslavije te da je proces nedovršen, u svim zemljama osnivaju se zemaljska antifašistička vijeća.

Odluke AVNOJ-a imaju privremeni ustavni karakter jer su donijete izvan ustavnog postupka.

Petar II. ostaje monarh, ali je predstavnik suvereniteta AVNOJ-a.

Odluke su u suprotnosti s Ustavom iz 1931.

One su formalnopravni prekid sa starim poretkom.

Federacija će osigurati ravnopravnost.

Osnovni organi vlasti su NOO, ZAVNO-i, a AVNOJ je postao vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo svih naroda Jugoslavije.

81. KRALJEVSKO NAMJESNIŠTVO 1945. I PRIVREMENA VLADA DFJ

Kralj je 1945. prenio vlast na Kraljevsko namjesništvo, imenuje namjesnike.

Šubašićeva vlada i NKOJ dali su ostavke, a Namjesništvo je povjerilo mandat za sastav Privremene vlade Titu.

Ustavni položaj i ovlasti Namjesništva nemaju temelj u Ustavu već u sporazumu Tito-Šubašić.

Kralj jednostrano opoziva Namjesništvo te ono djeluje dok Ustavotvorna skupština nije proglasila Republiku.

Namjesništvo na prijedlog Predsjedništva donosi ukaz o formiranju jedinstvene Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ).

Privremenu vladu postupno priznaju savezničke i neutralne države.

Na čelu vlade je Tito, koji je i ministar obrane.

Vlada traži hitno osnivanje vlada 6 federalnih jedinica.

Predsjedništvo ZAVNOH-a formiralo je Narodnu vladu Hrvatske.

82. PRIVREMENA NARODNA SKUPŠTINA 1945.

III. zasjedanje AVNOJ-a održano je u Beogradu.

Donosi rezoluciju prema kojoj AVNOJ nastavlja djelovanje kao Privremena narodna skupština (PNS) DFJ.

AVNOJ je jednostranačko tijelo, trebalo ga je proširiti osobama drugačijih političkih stajališta.

To bi ojačalo demokratski karakter AVNOJ-a.

PNS je imala 486 članova, održala je 11 sjednica i donijela 13 zakona.

Prvenstveni zadatak PNS bio je donošenje izbornih propisa za izbor konstituante.

Formirala se tzv. Demokratska opozicija.

Zalagala se za federaciju 3 nacije (Srbi, Hrvati i Slovenci), negirajući Crnogorce i Makedonce.

BiH vide kao privremenu federalnu jedinicu do priključenja Srbiji.

83. IZBORNI PROPISI, IZBORI I RAD USTAVOTVORNE SKUPŠTINE 1945.

Ustavotvorna skupština ima dva doma; Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda.

Savezna skupština predstavlja čitav narod.

Nju biraju izravno svi građani s biračkim pravom, ali po federalnim jedinicama i autonomnim pokrajinama.

Domovi su brojčano nejednaki, ali su ravnopravni.

Izborno pravo je opće, jednako, neposredno i tajno.

Dobni cenzus je smanjen s 21 na 18 godina, biračko pravo dobile su žene, glasovalo se kuglicama.

Istaknuta je lista Narodne fronte (NF) i kutija bez liste (tzv. 'čorava' kutija) jer je oporba odbila izići na izbore.

Prvi ustavni akt je Deklaracija o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) kojom je proglašena republika, ukinuta monarhija i oduzeta prava dinastiji Karađorđević.

Namjesništvo prestaje postojati.

Ustavotvorna skupština je potvrdila sve odluke i zakone koje su donijeli AVNOJ i Predsjedništvo nakon 1943. te zakone PNS i njenog Predsjedništva.

Donesen je i Zakon o Predsjedništvu Ustavotvorne skupštine.

Ono vrši funkciju kolegijalnog državnog poglavara.

Izabran je Ustavni odbor, Ustav je prihvaćen i proglašen.

Ustavotvorna skupština produžava rad kao redovita Narodna skupština.

84. FORMIRANJE NOVOG PRAVNOG PORETKA 1945.-1946.

Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je odluku kojom se ukidaju i proglašavaju nevažećim svi pravni propisi donijeti od okupatora i njihovih pomagača u doba okupacije, tj. dok se pravni propisi koji su bili na snazi do okupacije tj. do 1941.

ukidaju ako su u suprotnosti s tekovinama NOB, ostaju na snazi rješenja i presude sudova donijeti u doba okupacije: u građanskim parnicama ako se ne kose s tekovinama NOB, a u krivičnim predmetima ako se ne tiču političkih krivaca.

Predratni propisi više ne važe.

No, ako u novom pravnom poretku postoje praznine dopušta se njihova primjena, ako nisu u suprotnosti s osnovnim načelima novog poretka.

85. ZAVNOH

I. zasjedanje ZAVNOH-a održano je u Otočcu.

ZAVNOH kao vrhovno političko predstavničko tijelo čine Plenum sa 112 vijećnika i Izvršni odbor (predsjednik IO V. Nazor).

Donijet je Proglas narodima Hrvatske koji sadrži ciljeve ZAVNOH-a, Poslovnik o radu NOO-a i Plitvička rezolucija.

Na II. zasjedanju kooptirano je 66 novih vijećnika.

Na III. zasjedanju donijeta su 4 ustavna akta kojima se konstituira hrvatska država u federaciji: Odluka o odobrenju rada predstavnika Hrvatske na zasjedanju AVNOJ-a, Odluka o ZAVNOH-u kao 'vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu i najvišem organu državne vlasti demokratske Hrvatske.

Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana demokratske Hrvatske, Odluka o ustroju i poslovanju NOO-a u Federalnoj Državi Hrvatskoj.

Odluku o narodnoj vladi Hrvatske kao najvišem ' izvršnom i naredbodavnom organu državne vlasti u Hrvatskoj'.

Vladu imenuje Predsjedništvo i ona mu odgovara.
Vladu čine predsjednik, 2 potpredsjednika i 11 članova.
U Vladi su komunisti, ali i članovi građanskih stranaka koji su prišli NOP-u.
IV. zasjedanje održano je u sabornici u Zagrebu.
ZAVNOH Zakonom mijenja naziv u Narodni sabor Hrvatske.

86. HRVATSKA DRŽAVNOST OD 1945.-1990.

Hrvatski suverenitet bio je bitno ograničen, ali ipak postoji u znatnije određenoj mjeri nego prije.
Ona je država sa suverenim pravima, ali je dio svog suvereniteta prenijela na jugoslavensku državu.
Hrvatska država i narod bili su pod pritiskom Komunističke partije.
Prvi suvereni Ustav obnovljene jugoslavenske države donesen je 1946., godinu nakon Ustav donosi i Hrvatska.
Savezni Ustav naglašava federalizam i pravo na samoodređenje naroda.
Predviđa politiku nacionalizacije, konfiskacije i sekvestracije imovine.
Kasnije se uvodi koncept socijalističkog samoupravljanja; donesen je Ustavni zakon Jugoslavije te republični Ustavni zakon Hrvatske.
Dolazi do ignoriranja hrvatske državnosti.
1963. godine novim Ustavom Jugoslavija mijenja ime u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju.
Potpisana je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika kojom se želi ukazati na samostalnost i posebnost hrvatskog jezika.
Hrvatsko proljeće je doba kada započinju značajni događaji u hrvatskoj povijesti, usmjereni na poboljšavanje položaja hrvatskog naroda u jugoslavenskim okvirima.
Pokret je ugušen nakon novih Ustavnih amandmana 1971.
Donesen je 'konfederalni ustav' 1974., prema kojem je Hrvatska suverena, dakle ima prirodno pravo na samoodređenje do odcjepljenja, što je pravni temelj proglašavanja Republike Hrvatske 1991.
Donesen je Zakon o udruženom radu.
Pravni sustav je izrazito kompliciran; sudska zaštita je netemeljita, ipak postoji i vrlo kvalitetno zakonodavstvo